

Fig. 1. Kirken set fra sydøst. NE fot. 1981. — *Die Kirche von Südosten gesehen.*

HO KIRKE

VESTER HORNE HERRED

Sognet nævnes første gang i kirkelisten i Ribe Olde-moder, o. 1350 (jfr. s. 1020), da kirken svarede en afgift på 4 skilling sølv. Et præbende ved Ribe domkirke var knyttet til Ho og Oksby, men det fremgår ikke, om kirkerne tilhørte præbendet.¹ Kronen skødte 1688 de to kirker til etatsråd Frederik von Gabel til Bavelse,² der straks videresolgte dem til amtsforvalter i Ribe Jens Christensen Heden til Stensgård på Fyn.³ Kirkerne fulgte herefter Stensgård (sml. Kvong og Ål), indtil de 1787 blev solgt på auktion. Ho kirke købtes af sognepræst, provst Jacob Peder-sen Clausen, der året efter afhændede den til sognets beboere.⁴ Kirken overgik til selveje 1916.⁵ – Ho har i

det mindste siden 1400'rne været hovedsogn til Oks-by.⁶ Navnene på en række middelalderlige præster er i første del af 1600'rne indgraveret på alterstagerne (jfr. s. 1368f.).

Ifølge præsteindberetningen til Ole Worm 1638⁷ skulle kirken »ungefær halvtiende snes år« forinden, altså o. 1450, være flyttet til sit nuværende sted fra Kirkebjerg, hvor der endnu blev fundet begravelser.⁸ – Under svenskekrigene 1657-60 blev kirken udsat for flere overgreb. »Rytterne« borttog kalk og disk, der måtte købes tilbage, og hestene nedtrampede kirkegårdsdiget.⁴ – Efter landmilitsens oprettelse 1701 opsattes et geværskab til 14 bøsser i kirken.⁹

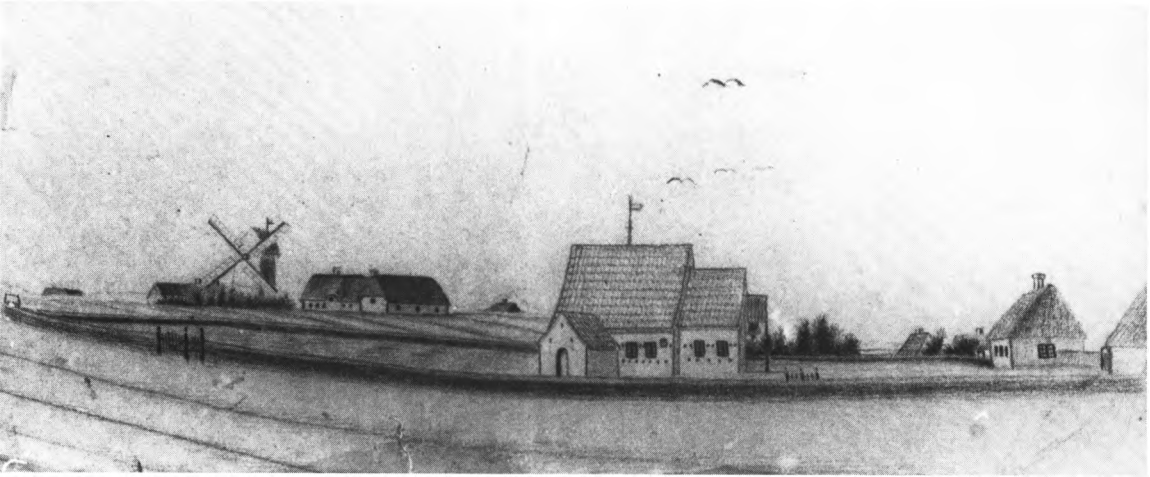

Fig. 2. Kirken og kirkegården set fra syd 1855. Nordvest for kirken møllen og møllegården, øst for kirken smedjen og skolen. Tegning af sognepræst C. T. Christensen i Varde Museum. — *Kirche und Friedhof von Süden gesehen, 1855. Nordwestlich von der Kirche die Mühle, östlich von der Kirche die Schmiede und die Schule.*

Kirken ligger på fladt terræn i den vestlige del af den lille landsby, en halv kilometer fra vestbredden af Ho bugt. Mellem landsbyen og bugten er der en strimmel marskland, og fra klokkespiret har man frit udsyn over bugten til Billum, Janderup og Hostrup (jfr. s. 1019, fig. 1). En tegning fra 1855 (fig. 2) viser den kullede kirke omgivet af møllen og lave, strå-tækte bygninger.

Den firkantede kirkegård (fig. 46), der 1862¹⁰ målt til 95×90 alen (ca. 60×57 m), har sandsynligvis bevaret sin senmiddelalderlige udstrækning. Kirkegården hegnes mod landevejen i øst af en hvidtet teglstensmur fra o. 1940. I de øvrige sider er der græsgroede jorddiger,

bevokset med buske og akselrøn, plantet 1955. Andre rønnetræer omkring kirken skjuler på det nærmeste bygningen om sommeren. En række grantræer langs hegnet i syd og vest blev fældet 1949.¹⁰ — *Indgange* i øst og syd med køre-port og låge lukkes af jerngitterfløje, ophængt mellem nye, murede og hvidtede teglstenspil-ler. I nord er en lille fodgængerlåge. — I kirke-gårdens sydvestre hjørne står et ældre material-hus, mens et hvidkalket og teglhængt *ligkapel* med fyrrum og toiletter o. 1970 er opført nord-vest for kirken. Et lille *†udhus* inden for østdi-get, tilhørende en nærliggende gård, ses på ma-trikelkortet 1793 og nævnes endnu 1888.¹⁰

Kirkegårdens ældre indretning, som den

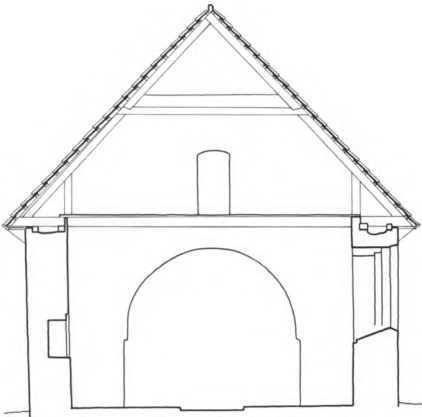
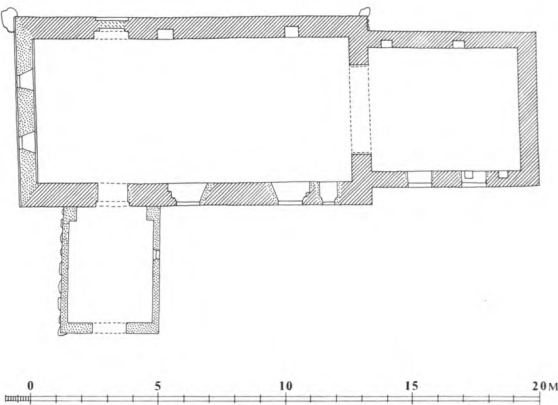

Fig. 3-4. Grundplan 1:300 og tværsnit 1:150 gennem skib, set mod øst. Målt af HeJ og NJP i marts 1985, tegnet af MN 1987. — *Grundriss 1:300 und Querschnitt 1:150 durch das Schiff, gegen Osten gesehen.*

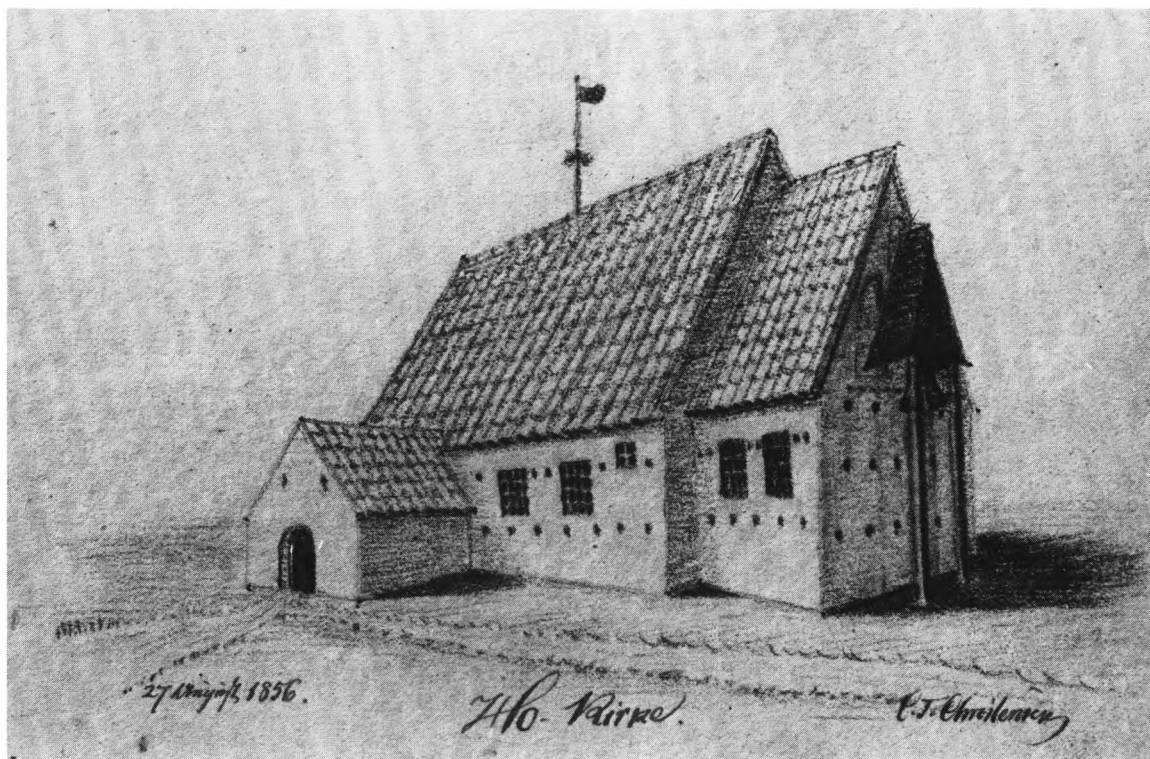

Fig. 5. Kirken set fra sydøst 1856, med klokkestabel og vindfløj (s. 1356). Tegning af sognepræst C. T. Christensen i Varde Museum. — *Die Kirche von Südosten gesehen, 1856, mit hölzernem Glockenturm und Wetterfahne.*

kendes fra 1600'rne, forblev i det store hele uændret til 1880'erne. Hegnet bestod ifølge et syn 1688¹¹ af jord og »sadder« (græstørv), og endnu 1862¹⁰ var »jordvolden« uden levende hegn. Efter svenskekrigene 1657-60 klagede man over, at rytterne og deres heste havde »nedlagt« diget.⁴ Nyoplagte diger skulle 1887 være 3 alen brede og 1 alen høje.¹⁰ — †*Indgangene* bestod af fire »stetter«, en midt i hver side, hvorfra der førte en sti over den græsklædte begravelsesplads til kirken. Lågerne var op-
hængt mellem to nedrammede pæle, til tider forbundet med en tværrem. I syd var tillige en »ligport«, 1685⁴ beskrevet som en låge med bjælke over, 1688¹¹ som »en gammel lee« (led). 1836⁴ købtes ler og teglsten til den østre stette, men 1862¹⁰ siges det udtrykkeligt, at ingen af lågerne havde murede »stenter«. Trælåger og stolper krævede stadig vedligeholdelse. 1819¹² påbød synet, at man anskaffede »korstræer«;

1821⁴ var der således opsat et »kryds« i vest. Denne og den østre indgang blev sløjfet 1887, og samme år påbød synet, at de to øvrige indgange fik murede piller. 1892 fik kirken pålæg om at holde græsset slået og nyanlagte gange rene for ukrudt.¹⁰

BYGNING

Den lille, lave teglstenskirke, der som nævnt skal være opført o. 1450, består af kor og skib samt et våbenhus fra o. 1820, som har afløst et ældre af bindingsværk. En tagrytter over skibets vestende er opsat 1968 og erstattede en rytter fra 1879. Tidligere var klokken ophængt i en stabel ved korets østgavl. Orienteringen har svag afvigelse til nord.

Kor og skib er opført af røde *munkesten* i munkeskifte uden sokkel. De få daterende detaljer gør det sandsynligt, at kirken stammer

Fig. 6. Kirken set fra nordøst. NE fot. 1981. — *Die Kirche von Nordosten gesehen.*

fra midten af 1400'rne. Den har en traditionel romansk plan med døre i både syd og nord, men vinduesforholdene antyder, at der er tale om en senmiddelalderlig bygning: hverken kor eller skib har åbninger i nord, koret heller ikke i øst, og de oprindelige vinduer i syd var fladbuede og falsede. Murværket fremtræder som et smukt og regelmæssigt arbejde. Murene er ret lave, og skibet kun tre skifter højere end koret. Flankemurene i koret er tynde, kun 0,6 m, svarende til to munkesten. Tegningen 1856 (fig. 5) viser, at murerne efter endt arbejde lod byggestilladsernes *bomhuller* stå åbne: to lag i langmurene og tre i korgavlen. Hullerne er lukket formentlig under en reparation 1878-79.

De to døre sidder som nævnt på det vanlige sted vestligt i skibet. Norddøren (fig. 7) er til-muret i lysningen, muligvis i ældre tid, syddø-

ren udvidet 1929,⁵ da døranslaget blev hugget bort. De fladbuede døre er udvendig anbragt i spidsbuede spejl (det søndre er skjult af våbenhusloftet), indvendig i fladbuede spejl.

De fladbuede og indvendig falsede *vinduer* i syd, to i koret og to i skibet, er ændret og delvis ødelagt ved indsættelse af rundbuede støbejernsrammer 1873.¹³ I koret er de fladbuede stik bevaret indvendig; i skibet ses over begge de nuværende, bredere vinduer en del af de oprindelige stik, mens de originale false er bevaret i østvinduetts østside og i vestvinduetts vestsider. — 1716¹⁴ beskrives vinduerne som »små og dunkle«, med jernstænger for. O. 1819¹² fik åbningerne nye, retkantede karme af træ, hver med 4×4 ruder. Vinduerne ses på tegningen 1856 (fig. 5), der tillige viser et lille, højsiddende sekundært vindue over prædike-

stolen i skibets sydøsthjørne (sml. Oksby tårn); også det havde trækarm, før det 1875 fik rundbuet jernramme.¹³

Korets og skibets østre *taggavl* er begge bevaret. Korgavlen smykkes af tre højblændinger over et vandret savskifte. Den midterste blænding, med en lille tilmuret glug, er spidsbuet, de to andre dækket med et halvt »spidsbuestik«. Gavlene stod tidligere med tårnvindskeder (jfr. fig. 5), nævnt første gang i regnskabet 1685.⁴ Nu har gavlene muret rulskiftekanter, afsluttet med små konsoller. 1887 brød man en adgang mellem skibets og korets tagrum.¹³

Skibets vestgavl er helt ombygget 1874¹³ i forbindelse med indsættelsen af fire rundbuede støbejernsvinduer, anbragt parvis over og under pulpituret; kun murens 8-10 nederste skifter er gamle. Forneden i gavltrekanter er en malet trælem. – Gavlen var revnet 1791,¹¹ og 1840⁴ blev »vestenden« opført af ny¹¹ (formentlig dog kun gavlspidser). Den gamle gavl havde kun et vindue, retkantet og af træ, 1862 lukket med 4x3 ruder.¹⁰

Kor og skib har haft *egetagværker* med hanebånd og korte spærstivere, fem fag i koret og ti i skibet. Korets er omsat under anvendelse af ældre dele fra skibet, der har nyt tagværk af fyr.

Tagbeklædningen er siden 1968 igen tegl, efter at kirken i knap hundrede år, fra 1879,¹⁰ havde stået med skifertag (jfr. fig. 9). I 16-1800'erne var der til stadighed tegltag (fig. 5). I løbet af 1600'erne måtte det gamle, forvitrede munke-nonnetag vige for vingetegl. 1646 indkøbtes 650 tagsten i Hamborg;⁴ 1688 lå der endnu »hule tagsten« på skibets nordside. Dette tag havde været »lagt dobbelt«, men de yderste sten, altså munkene, var ganske borte, og nonnerne »udygtige«. Tagfladen skulle dækkes med 1800 nye tagsten, og til oplægningen beregnedes 36 tønder kalk.¹¹

Indre. Den brede, runde korbue har formentlig bevaret sin oprindelige form. De to vanger springer en kvart sten frem lidt under vederlagshøjde.

Vægnicher. I korets og skibets vægge er der i alt seks nicher, der tilsyneladende alle er muret i forbindelse med kirkens opførelse. Af to ret-

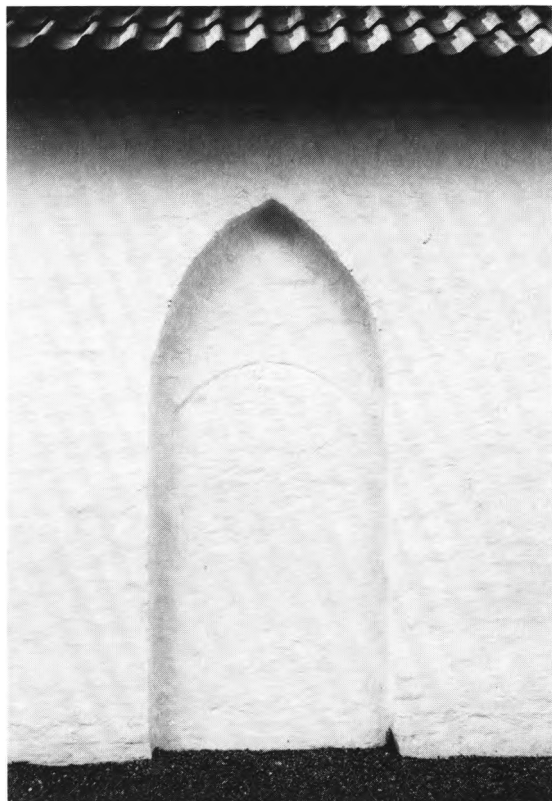

Fig. 7. Tilmuret dør i skibets nordside (s. 1354). NE fot. 1981. — *Vermauerte Tür an der Nordseite des Schiffs.*

kantede nicher i korets sydvæg, begge med sålen 58 cm over nuværende gulv, kan den ene tænkes at have tjent som piscina (jfr. Lydum, s. 1218). To nicher i korets nordvæg har underkant 136 cm over gulv. Den østre er fladbuet, den vestre foret med et træskab (se s. 1375). En niche østlig i skibets nordmur sidder 98 cm over gulv og har langs kanten en fals beregnet til et træskab. En fladbuet niche vest for denne har sål 145 cm over gulv.

Kirken har flade trælofter med brædderne sømmet på bjælkernes overside. I korgulvet ligger gule, ottekantede fliser og sorte firkantede fra 1884.¹⁰ Tilsvarende fliser i skibets gulv er 1968 udskiftet med gule firkantede.

Våbenhuset ved skibets sydside er, som det fremtræder nu, en teglstensbygning fra o.

1820.¹² De ca. 2 m høje mure i krydsskifte hviler på flade syldsten. Tegltaget har lav rejsning

Fig. 8. Indre set mod øst o. 1900. Fot. i Det kgl. Bibliotek. — *Interieur gegen Osten gesehen, um 1900.*

og blyinddækkede vindsheder. Der er adgang gennem en fladbuet dør i syd; i øst er 1869¹³ indsat et støbejernvindue. Huset, der er hvidt, stod o. 1900 (jfr. fig. 9) i blankt murværk. I det indre er gulvet lagt med gule, kvadratiske lerfliser; loftet har gråmalede bjælker og lilla-brune brædder.

t *Väbenhus* af bindingsværk, nedrevet o. 1820, nævnes første gang 1652 og da under navnet »skriffeset« (jysk: skrøvs).⁴ Det teglhængte hus blev repareret efter svenskekrigene 1657-60,⁴ men betegnes igen 1668 som brøstfældigt.¹⁶ Det istandsattes 1715 af kirkeejeren Frederik Hein og fik bræddegavl og bræddegulv.¹⁴ Provsten fandt 1819 huset for lavt og »uanstændigt« og påbød, at det blev forhøjet og forsynet med grundmur.¹²

Tagrytteren over skibets vestende er opsat 1968 under ledelse af arkitekt Richard Aas, Varde. Den bæres af træstolper, forneden beklædt med egespån, mens selve det firsidede pyramidespir er tækket med bly. Rytteren afløste en *†tagrytter* (fig. 9) fra 1879 (se vindfløj), beklædt med skifer og med fire retkantede glamhuller.

Indtil 1879 hang klokken i en tømret *†klokkestabel* ved korets østgavl. Stablen nævnes første gang 1648⁴ og kaldes i de følgende århundreder vekselvis for »klokkehuset« og »klokkeværket«. Den ses på tegningen fra 1856 (fig. 5) og havde to bærende stolper. Taget var dækket med tjærede brædder. »Klokkehuset« blev fornyet 1651 og genopsat 1676, efter at det var blæst ned i en storm.⁴ 1716 var huset så vakkelt, at synet foreslog klokken ophængt i ski-

Fig. 9. Kirken set fra sydøst o. 1900, med skifertag og tagrytter fra 1879 samt støbejernsvinduer fra 1873. Fot. i Det kgl. Bibliotek. — *Die Kirche von Südosten gesehen, um 1900, mit Schieferdach und Dachreiter von 1879 und gusseisernen Fenstern von 1873.*

bets vestgavl, hvilket dog næppe blev efterkommet.¹⁴ 1789 indkøbtes 2 pund »brunrødt«.⁴

En vindfløj over tagrytteren med årstallet »1879« er overført fra den foregående tagrytter.

†*Vindfløje.* 1) En »kobberfløj« nævnes 1716 over klokkestablen ved korets østgavl.¹⁴ 2-3) En fløj midt på skibets tagryg ses på tegningen 1856 (fig. 5). Denne erstattedes det følgende år af en ny fløj samme sted med årstallet »1857«.¹⁰

Vedligeholdelse og istandsættelser. Jens murmester fra Janderup arbejdede 1646⁴ »selvtredie« med oplægningen af hamborgske tagsten (jfr. tagbeklædning). — Synsforretninger, optegnet i tingbogen 1668,¹⁶ få år efter svenskekrigene, og 1688¹¹ i forbindelse med kirkens overgang til

privat eje, viser, at det navnlig var tegltaget, trælofterne og bindingsværksvåbenhuset, som krævede stadig vedligeholdelse. Kirken var i disse år ret forfalden. 1674 hedder det i regnskabsbogen, at den »store brøstfældighed sluger alle udgifter«. 1685 blev taget udbedret af Jens murmester i Varde, der arbejdede »selvanden« i seks dage og brugte 500 tagsten og 20 lange »hamborger fyrlægter« og to lange »hamborger deller« til vindskeder og østgavlen.⁴ Ifølge synet 1688¹¹ burde teglstensgulvet fornyes med tusind »store mursten« i koret og tusind »gulvsten« i skibet. — 1700 manglede syv fag loft i søndre side af skibet og fire fag i nordre. Ifølge synet 1770 var kirken samme sommer »sat i fuldkommen stand«.¹⁷ 1791 betaltes murmester Søren Jensen for 15 dages arbejde.⁴

Fig. 10. Indre set mod øst. NE fot. 1981. — *Interieur gegen Osten gesehen.*

Kirken beskrives 1866 som »lille, tårnløs og mørk«. ¹⁸ Efter at vinduerne 1873 var udvidet i forbindelse med indsættelsen af støbejernsrammer fulgte 1878-79 en udvendig *hovedreparation*, hvorunder kirken fik skifertag, og der opsattes en tagrytter. 1882-84 fortsatte arbejdet indvendig, hvor korgulvet og skibets midtgang blev belagt med fliser, og der kom trægulv under stolestaderne. ¹⁰ — En *hovedrestauring* 1967-69, under ledelse af arkitekt Richard Aas, Varde, har givet kirken dens tegltag tilbage. Bygningen er hvidtet ude og inde.

†*Kalkmalerier.* Under ovennævnte restauring fremkom 1968 foruden en lille almuetegning på skibets nordvæg nogle få fragmenter af en usammenhængende, ikke datérbar bemaling, som igen blev overhvidtet.

INVENTAR

Oversigt. Kirkens righoldige inventar omfatter flere usædvanlige og sjældne stykker. Som helhed udmerker det sig især ved de mange levn af kirkens middelalderlige møblering, hvis bevaring er udtryk for en nøjeregnende genbrug og konservatisme i det fattige, afsides sogn. Fra den nuværende bygnings forgænger(e) stammer den romanske granitdøbefont samt formentlig et processionskrucifiks fra o. 1425 (i Nationalmuseet) og den ældste af de mange gotiske altertavlefigurer, en siddende *Mariafigur, o. 1425, fra en (†)sidealtertavle (nr. 1), nu i Den antikvariske Samling i Ribe. 23 andre katolske alterfigurer fra o. 1500 lader sig med nogen sikkerhed sammenstille til en gotisk (†)højaltertavle (nr. 1) og endnu en (†)sidealtertavle (nr. 2) med Jomfru Marias Himmelkroning. Til det middelalderlige udstyr har også hørt en *korbuekrucifiksgruppe (nu i Ribe), et vægskab, et

Fig. 11. Indre set mod vest. NE fot. 1981. — *Interieur gegen Westen gesehen*

(†)monstransskab (nu »ombygget« til prædikestol), alterstager samt en jernbunden †kirkekiste og et †rogelsekar. Som noget enestående har alterstagerne siden Christian IV. s tid været brugt som præsterække-tavle og har bl. a. graverede navne på en række middelalderlige præster, der ikke kendes ad anden vej.

Årstallet 1575 på en rest af kirkens renæssance-stoleværk daterer måske også den ejendommelige prædikestol, der næsten helt er udført af genanvendt gotisk materiale, og en (†)altertavle (nr. 2, måske blot en altertavlemodernisering), hvoraf nu kun mindre dele er bevaret. Renæssancetiden er endvidere repræsenteret af alterdisken, der 1657-60 måtte tilbagekøbes af plyndrende »ryttere«, og af inventarets interessanteste stykke, et kirkeskib fra begyndelsen af 1600'rne, måske landets ældste. Det er skænket o. 1710 af degnen Laurids Hoe, hvis broder Jens Nielsen skænkede en flysekrone.

En præste- og skriftestol er lavet 1700 af ældre panel, og ved en omfattende inventaristandsættelse

1753 opsattes den nuværende altertavle samt pulpitet med gotiske figurer, ligesom prædikestol og stoleværk blev underkastet en delvis fornyelse, inden alt maledes i de lyse rokokofarver, der dominerer kirkerummet. Fra 1800'rne stammer en kirkeblok i empirestil, alterkalken fra 1844 (ukendt mester), sygesættet, udført mellem 1847 og 1862 af Niels Dam i Varde, og stolestaderne, der blev anskaffet ved en istandsættelse 1884.

Efter en ny restaurering 1933-34, hvorved altertavlen udskiftedes med en ny ((†)nr. 3), sammensat af figurer fra den gotiske altertavle, gennemførtes 1968-69 den seneste omfattende, men også nænsomme istandsættelse. Herved er rokokotalteravlen blevet genopsat, og inventarets fremtræden 1753 så vidt muligt genetableret, bl.a. ved en fremdragelse af den daværende staffering, domineret af rødt, blåt og perlegråt samt marmorering og flygtigt malede rocail-ler. Samtidig er også det gamle kirkeskib blevet istandsat, og dets oprindelige bemaling fremdraget.

Fig. 12. Altertavle, 1753, (s. 1360). NE fot. 1981. — Altarbild, 1753.

Alterbordet er et fyldingspanel af fyr, formentlig fra 1753, 154×112 cm, 115 cm højt, opsat 8 cm fra korets østvæg. Kortsiden i nord er til dels gjort af ældre panelrester. Rødbrun bemaling hvorunder rester af egetræsmaling og inderst en blå farve svarende til altertavlens. Et nyere rødt alterklæde dækker bordet.

†Alterklæder. 1647 blev en gammel rød fløjls-messehagel omsyet til alterklæde,⁴ og 1688 benyttedes et simpelt lærredsklæde »med den gamle hagel for«. ¹¹ Både 1700¹⁷ og 1716 kaldes alterforhænget gammelt og forslidt.¹⁴ 1840 indkøbtes sort klæde til en alterbeklædning,⁴ der 1862 beskrives som ganske simpel af sort klæde med et kors af sølvtråd.¹⁰ 1868⁴ og 1899 nævnes

anskaffelse af nye alterklæder, det sidste var af rødt plys med guldkors (jfr. fig. 8).⁵

Altertavle (fig. 12), 1753, i en blanding af forsinket renæssancestil og landlig rokoko, udført med genanvendelse af enkelte dele fra o. 1600. Tavlen er arkitektonisk opbygget med enkelt postament, tredelt storstykke og et noget fortrykt topstykke samt vinger og topgavl udsavet i rocailleformer, øverst en halvrosset. Storstykkets fladbuefelter, det midterste lidt bredere end sidefelterne, flankeres af korintiske pilastre, topfeltet af tilsvarende lidt enklere pilastre. Tavlen er lavet af fyrretræ bortset fra de genanvendte dele (af eg): postamentgesimsen, pilasterkapitælerne, der har paralleller i Ål kir-

ke (s. 1326f.), og to volutter, der afslutter storstykkets yderste pilastre fornedet.

De troskyldige malerier med mærkeligt langstrakte figurer er oprindelige ligesom den øvrige staffering, der er frilagt ved en istandsættelse 1968-69 tillige med årstallet »1753« på postamentet. I storstykkets midtfelt er på baggrund af en helt mørk himmel fremstillet Korsfæstelsen med Maria og Johannes stående under korset, begge i profil og med de foldede hænder løftet mod Kristus. Til motivet svarer postamentfeltets indskrift: »see Det Guds Lam, som bar ald Værdens / sønder« (Joh. 1,29). I nord ses Moses iført rød kjortel, holdende staven og tavlerne med loven, der er angivet med romertal fra 1 til 10. I syd Kristus stående i en lysende hvid klædning med evangeliebogen, ved siden af hvilken er anført »Evangelium«, og i topfeltet en stråleglans med navnet »Jahve« på hebraisk, kranset af rocailleornamenter. Træværkets grundfarve er en blå, der på vinger og topgavl danner bund for malede rocailler. Profiler og pilasterskifter står med marmorering, kapitælerne forgyldte, indskrifterne i gul skriveskrift. På tavlens bagside er anført: »Malet Hoo Kirke 2/6 1884 / C. Nielsen Vrøgum«.

Altartavlen, hvis genanvendte dele må stamme fra en ældre tavle (jfr. (†)altartavle nr. 2), beskrives 1862 som simpelt malet, Jesu moder og Johannes som »næsten karikaturer«. ¹⁰ 1884 blev farverne opfrisket og postamentet forsynet med nye skriftsteder fra Joh. 1, 17 og 1, 29 i forgyldt fraktur. Om en planlagt nymaling af tavlen vidner et udkast til nyt maleri i midtfeltet, sign. »I. L. Thy (19)31«, nu på kirkeløftet. ¹⁹ I stedet blev tavlen 1934 afløst af (†)altartavle nr. 3. Til denne overførtes fire gotiske spir (to fra o. 1500, to fra 1753), der havde prydet gesimserne. En grundig istandsættelse 1968-69 gengav tavlen dens oprindelige fremtræden (dog uden topspirene, der nu pryder prædikestolshimlen, jfr. ndf.), og den blev herefter genopsat på altret.

(†)Altartavler. 1) Sengotisk, o. 1500. Herfra stammer formentlig såvel en korsfæstelsesgruppe og 11 apostelfigurer som figurer af Johannes Døberen, en bispe- og en diakonhelgen

Fig. 13. Krucifiksgruppe fra (†)altartavle (nr. 1, s. 1362), o. 1500. Sidefigurene har på bagsiden snedkernummerering (fig. 24 A-B). NE fot. 1981. — Kruzifixgruppe von einem (†)Altarbild, um 1500. Die Seitenfiguren weisen auf der Rückseite Tischlernummerierung auf.

Fig. 14-16. Figurer fra (†)altartavle (nr. 1, s. 1362 f.), o. 1500. Apostelfigurene nr. 4-6, de to sidste med snedkernummerering (fig. 24 D-C). NE fot. 1981. — Figuren von einem (†)Altarbild, um 1500. Apostelfiguren Nr. 4-6, die beiden letzten mit Tischlernummerierung.

Fig. 17. Udsnit af prædikestolen med genanvendt gotisk snitværk (s. 1372). Felternes stavværkspanel stammer formentlig fra et (†)sakramentskab (s. 1375), hjørnefigurerne fra (†)altertavle nr. 1, (s. 1363). Fra venstre ses Johannes apostel (nr. 7), Mattias (nr. 8), apostel (nr. 9) og Judas Taddæus (nr. 10). NE fot. 1987. — *Ausschnitt aus der Kanzel mit wiederverwendetem gotischem Schnitzwerk. Das Stabwerkpaneel der Felder stammt vermutlich von einem (†)Sakramentsschrank, die Eckfiguren vom (†)Altarbild Nr. 1. Von links nach rechts sieht man die Apostel Johannes (Nr. 1), Matthias (Nr. 8), Apostel (Nr. 9) und Judas Thaddäus (Nr. 10).*

(fig. 13-23) samt to topspir (jfr. fig. 38) og måske andre gotiske dele, som nu indgår i prædikestolen. De i alt 17 figurer knyttes sammen af deres fælles højde (55-57 cm) og ret grove skæring, af og til næsten ubehjælpssom i gengivelsen af anatomi og klædefolder. Alle figurer undtagen den korsfæstede er udhulet fra bagsiden, hvor de fleste har rester og spor efter snedkernummerering med røde (enkelte sorte) minuskler (fig. 24), der dog ikke giver fuld klarhed over tavlens opbygning. Fodstykkerne er for de fleste figurers vedkommende mere eller mindre fornyet ved en lokal restaurering 1933 (nr. 2, 3, 6-8, 11-15), da flere figurer blev gået over med kniven og fik tilsat manglende dele, herunder adskillige – gennemgående forkerte – attributter, som blev udfjernet ved en sættelse 1968-69. Herefter har figurerne fået de-

res nuværende pladser på triumfvæggen nord for korbuen (nr. 1-3), på korets sydvæg (nr. 4-6), på prædikestolen (nr. 7-10) og på pulpituret (sammen med figurer fra (†)sidealtertavle nr. 2), hvor de beskrives fra venstre: 1-3) (Fig. 13) en korsfæstelsesgruppe. Kristusfiguren hænger i udstrakte arme med hovedet hvilende mod højre skulder, fødderne er overlagte. Korstræ i glat blank eg fra 1969. Ved Kristi højre side står Maria med hænderne sorgfuldt samlet for brystet, ved hans venstre Johannes med en bog hvilende på den tilhyllede højre hånd. Sidefigurerne har på bagsiden rød snedkernummerering, Mariafiguren et »h«, Johannesfiguren et »i« (fig. 24 A-B). 4) (Fig. 14) apostel, nu uden attribut, han holder en bog i venstre hånd, den

Fig. 18-23. Figurer fra (†)altertavle (nr. 1, s. 1363), o. 1500. 18. Apostel (nr. 12). 19. Apostel (nr. 13) med rest af snedkernummerering (fig. 24 E). 20. Andreas (nr. 14). 21. Diakonhelgen (nr. 15). 22. Jakob den Ældre (nr. 16). 23. Johannes Døberen (nr. 17). NE fot. 1981. — *Altarbildfiguren, um 1500. Apostel (Nr. 12). Apostel (Nr. 13) mit Tischlernerumerierung. Andreas (Nr. 14). Diakonheiliger (Nr. 15). Jakob d.Ä. (Nr. 16). Johannes der Täufer (nr. 17).*

højre (pegende) er fornyet, og på bagsiden har figuren snedkernummerering (fig. 24 D) både med sort, et »p«, og med rødt, et »h«. 6) (Fig. 16) apostel, nu uden attribut, i højre hånd en åben bog, den venstre er fornyet. På bagsiden snedkernummereringen »g« med rødt (fig. 24 C). 7) (Fig. 17) Johannes apostel med kalk. 8) (Fig. 17) Mattias med øksen i sin tilhyllede højre hånd. 9) (Fig. 17) apostel, nu uden attribut, med bog i venstre hånd. 10) (Fig. 17) Judas Taddæus med kølle i venstre hånd, bog i højre. 11) Bispehelgen med åben bog i højre hånd, i den venstre en korsstav, som 1969 har afløst en bispestav fra 1934. 12) (Fig. 18) apostel med rest af attribut i venstre hånd, den højre er fornyet. 13) (Fig. 19) apostel, nu uden attribut, med bog i den tilhyllede venstre hånd. Højre hånd fornyet, på bagsiden rest af snedkernummerering med rødt (fig. 24 E). 14) (Fig. 20) Andreas, holdende skrækors foran sig og en flig af kappen hængt over det. 15) (Fig. 21) diakonhelgen med åben bog i venstre hånd, den højre er fornyet. 16) (Fig. 22) Jakob den ældre med Ibs-skål på hatten, skuldertaske, bog i venstre hånd og den højre fremstrakt. 17) (Fig. 23) Jo-

hannes Døberen, pegende på lammet med sin (fornyede) højre hånd. Alle figurer står siden 1969 med en (suppleret) perlegrå bemaling fra 1753, apostlene på prædikestolen (nr. 7-10) endvidere med forgyldt hår og skæg.

Tavlens udformning kan som nævnt ikke bestemmes med fuld sikkerhed. Snedkernumme-

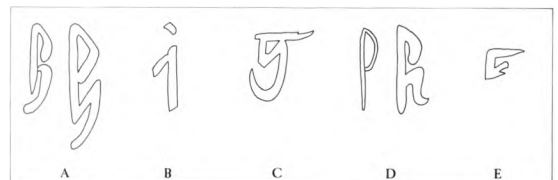

Fig. 24. Snedkernummerering med minuskler, malet på bagsiden af gotiske figurer fra (†)altertavle nr. 1, o. 1500 (s. 1362f.). A. På korsfæstelsesgruppens Mariafigur (nr. 1). B. På korsfæstelsesgruppens Johannesfigur (nr. 3). C. På apostelfigur (nr. 6). D. På apostelfigur (nr. 5). E. På apostelfigur (nr. 13). Tegnet af MN 1987 efter kalke af Ejnar V. Jensen 1962. — *Tischlernerumerierung mit Minuskeln, auf die Rückseite gotischer Figuren vom (†)Altarbild Nr. 1 gemalt, um 1500. A. Auf der Mariafigur der Kreuzigungsgruppe (Nr. 1). B. Auf der Johannesfigur der Kreuzigungsgruppe (Nr. 3). C. Auf einer Apostelfigur (Nr. 6). D. Auf einer Apostelfigur (Nr. 5). E. Auf einer Apostelfigur (Nr. 13).*

Fig. 25. (†)altertavle (nr. 3, s. 1364), 1934. Ejnar V. Jensen fot. 1959. — (†)Altarbild, 1934.

ringen »h« og »i« på sidefigurerne Maria og Johannes antyder imidlertid, at korsfæstelsen har udgjort en midtgruppe, omgivet af 2×7 figurer i midtskab og fløje. I så fald har tavlen formentlig – midtgruppens størrelse taget i betragtning – haft figurerne opstillet i én lang række med de tre ikke-apostle i »værnehelgenpositioner« enten nærmest midtgruppen eller yderst på fløjene (jfr. eksempelvis tavlen i Nørre Nebel, s. 1194 med fig. 20).

Der vides intet nærmere om tidspunktet for tavlens adspaltelse og figurerne anbringelse før 1753. Tavlen kan – i moderniseret renæssanceform – have eksisteret indtil dette år, eller figurerne kan allerede få årtier efter reformationen være blevet fordelt på prædikestolen (jfr. s. 1372) og en renæssancealtertavle (se ndf. (†)altertavle nr. 2). Hvis ikke de fire apostle på prædikestolen har haft deres plads dér fra første færd (1575?), fik de det 1753, da alle de øvrige figurer anbragtes på pulpiturbrystningen sammen med de lidt mindre fra (†)sidealtertavle nr. 2. Deres placeringer og flytninger på pulpituret er beskrevet i forbindelse med dette (s. 1376). 1933 gennemgik figurerne den nævnte hårdhændede istandsættelse og nymalede i brogede farver for at anvendes i (†)altertavle nr. 3, idet bispe- og diakonhelgen (nr. 11 og 15)

dog fik plads på prædikestolen. Deres nuværende fremtræden og anbringelse fik alterfigurerne med istandsættelsen 1968-69.

2) O. 1600? Nogle altertavle-dele fra o. 1600, genanvendt i den nuværende tavle (jfr. ovf.), må stamme fra den altertavle, der blev nedtaget 1753. Det samme gælder formentlig en nu kasseret trekantgavl med renæssanceprofiler og liljespir, der 1934-68 kronede (†)altertavle nr. 3 (jfr. fig. 25). Delene kan have tilhørt en regulær renæssancetavle eller have været led i en udbygning og modernisering af ovenstående middelaldertavle. Den sidste mulighed understøttes måske derved, at kirkens altertavle 1688 omtales som gammel.¹¹ Tavlens pilasterkapitæler har paralleller i Ål kirke (s. 1326f.).

3) (Fig. 25), 1934, ligesom tavlen i Oksby (1936) udført af en lokal snedker som en replik af en gotisk skabsaltertavle med anvendelse af

15 gamle figurer fra ovennævnte (†)altertavle (nr. 1). Den var trefløjet med glat predella, lavet af fyrretræ og krydsfiner. Under enkle kølbuealdakiner, tre i midtskabet, to i hver af fløjene, var figurerne opstillet i én række omkring en særegen korsfæstelsesgruppe, hvor Maria stod ved Kristi venstre side, Johannes (med kalk!) ved hans højre. Figurerne var ved den samtidige »istandsættelse« blevet udstyret med en række nye attributter, gennemgående lige så tilfældige som de malede navne, der var anført i fodfelterne under dem. De opregnes her fra nord, med angivelse af deres sekundære attributter og navne: Nr. 10 (Judas Taddæus), kaldt »Ste. Jacobus Alph.«; nr. 4, med kniv, kaldt »Ste. Bartholomæus«; nr. 16 (Jacob den ældre), med vinkel, kaldt »Ste. Thomas«; nr. 5, kaldt »Ste. Mathæus«; nr. 17 (Johannes Døberen), med kors, kaldt »Ste. Philipus«; nr. 8 (Mattias), kaldt »Ste. Jacobus«; nr. 7 (Johannes med kalken), »Ste. Johannes«; nr. 2 (krucifikset), »Salvator«; nr. 1, »Ste. Maria«; nr. 12, med nøgle, kaldt »Ste. Peter«; nr. 14, »Ste. Andreas«; nr. 13, med sav, kaldt »Ste. Simon«; nr. 9, med hellebard, kaldt »Ste. Thaddæus«; nr. 6, med sværd, kaldt »Ste. Paulus«; nr. 3 (den sørgende Johannes), kaldt »Ste. Lucas«. Tavlen kronedes af fem ældre topspir (fra den

Fig. 26 a-c. *Mariafigur med barnet, o. 1425, fra (†)sidealtertavle (nr. 1, s. 1365). Nu i Den antikvariske Samling i Ribe. a. Figuren set forfra. b. Bagsiden. c. Set fra siden. LL fot. 1980. — *Marienfigur mit dem Kinde, um 1425. Seitenaltarbild. Jetzt in der Antiquarischen Sammlung in Ribe. a. Vorderansicht der Figur. b. Rückseite. c. Seitenansicht.*

nuværende altertavle og (†)altertavle nr. 1) omkring en trekantgavl med liljespir, der måske stammede fra (†)altertavle nr. 2 (jfr. ovf.). Figurerne stod med en kraftig broget bemaling på orangerød bund, navnene med forgyldt fraktur på sort bund. Predellaen var brunsort med gylden frakturindskrift fra Es. 53,5, og i trekantgavlen var malet en due. 1968-69 kasseredes tavlen bortset fra figurerne og de fem topspir, der nu pryder prædikestolshimlen (jfr. ndf.).

(†)Sidealtertavler. 1) (Fig. 26a-c) en siddende *Mariafigur med barnet, o. 1425, 96 cm høj. Marias ansigt er ret smalt med en høj glat pan-

de, øjenlågene er klart markerede, munden lille og den lige næse har fået spidsen afslået. Fra den høje krone, nu uden spir, falder det lange hår, der fortil har en bølget kannelering. Begge Marias hænder er afbrudt, og af barnet, der – ret usædvanligt – har siddet på hendes højre knæ, er kun bevaret et underben og den venstre hånd. Et højsiddende bælte samler Marias kjole, og kappen falder forneden i de bløde folder, der er karakteristiske for de tidlige 1400-års »blide stil«. Nederst stikker to spidse sko frem. Af tronsædet er kun den venstre sidevange bevaret. Figuren har foroven en nedboring og er udhulet fra bagsiden, der er ganske summarisk

Fig. 27. Mariafigur fra (†)sidealtertavle (nr. 2, s. 1366), o. 1500. Figuren (nr. 2) har tilhørt en Himmekroningsscene, og en formentlig sammenhørende figur af Gudfader befinder sig nu i Oksby kirke (s. 1397 med fig. 12, 16f). NE fot. 1981. — *Marienfigur von einem (†)Seitenaltarschrein, um 1500. Die Figur gehörte zu einer Darstellung der Krönung Marias im Himmel, und eine vermutlich dazugehörende Figur Gott Vaters befindet sich jetzt in der Kirche von Oksby.*

skåret, da den har siddet op imod det nu forsvundne alterskab (fig. 26b). Figuren står i blank eg med enkelte middelalderlige farverester på kridtgrund. Ansigtet har haft naturlig karnation, kappen vistnok forgyldning, og tronstolen har stået hvid med røde ornamenter.

Madonnafiguren kan sammenlignes med den nogenlunde samtidige fra Oksby kirke (s. 1396 med fig. 17), der dog må skyldes en anden billedskærer. En lidt ældre fra Seem kirke (Ribe hrd.) hører til de meget få af tidens madonnafigurer, der endnu har dele af alterskabet i behold.²⁰ Figuren var 1862 og 1874 på kirkeloftet,

og allerede da manglede barnet. Afgivet 1907 til Den Antikvariske Samling i Ribe (inv. nr. 8209).

2) (Fig. 27-31) o. 1500. Fra én og samme sidealtertavle stammer formentlig såvel seks stående helgenfigurer som resterne af en Himmekroningsscene, hvoraf Mariafiguren stadig er i kirken (fig. 27-31), mens en øjensynlig sammenhørende figur af Gudfader befinder sig i Oksby kirke (s. 1397 med fig. 12, 16f). Figurerne, der er mellem 45 og 50 cm høje, er nu opsat dels på korets syd væg (nr. 1), dels på pulpiturbrystningen (nr. 2-7). De er i proportioner og skæring væsentlig bedre end den middelalderlige (†)højaltertavles. Dette er især kendeligt på de stående figurer, der ikke helt i samme grad som Mariafiguren er blevet opskåret ved den lokale »restaurering« 1933, da også de fleste fodstykker blev fornyet. Figurerne beskrives fra syd: 1) S. Peter, flenskaldet med langt bølget og tvedelt skæg, iført fodsid kjortel og kappe, der falder i fyldige knækkede folder. I venstre hånd bærer han en lukket bog, i den højre en stor nøgle, der ligesom armen og en del af skikkelsens højre side er nytilsat 1933. 2) (Fig. 27) Maria, siddende frontalt på en tronstol, netop som hun har modtaget kronen. Hun holder de (fornye)de hænder bedende op for brystet. Også kronens spir er groft tilsat 1933, ligesom ansigtets detaljer og klædefolderne bærer kendeligt mærke af opskæring. 3) (Fig. 28) apostel med fyldigt, krøllet hår og skæg, holdende en bogpose og en korsstav (fra 1933). 4) Bispehelgen med bispestav i venstre hånd og den højre hævet velsignende (fingre afbrudt).

5) (Fig. 29) bispehelgen med stav i højre hånd (både hånd og stav fornyet) og i den venstre en oblat eller mønt. 6) (Fig. 30) apostel med langt bølget hår og skæg, bogpose i venstre hånd, og i den højre en hyrdestav, der 1968-69 afløste en korsstav fra 1933. 7) (Fig. 31) Jakob den ældre med musling-skål på pilgrimshatten. Han holder i venstre hånd en åben bog, højre hånd er fornyet. Alle figurerne er hulet fra bagsiden og står siden 1968-69 med en perlegrå bemaling fra 1753.

Nogle gotiske dele, der indgår i prædikesto-

Fig. 28-31. Figurer fra (†)sidealtertavle (nr. 2, s. 1366), o. 1500. 28. Apostel (nr. 3). 29. Bispehelgen (nr. 5). 30. Apostel (nr. 6). 31. Jakob den ældre (nr. 7). NE fot. 1981. — *Figuren von einem Seitenaltarschrein, um 1500. Apostel (Nr. 3). Heiliger Bischof (Nr. 5). Apostel (Nr. 6). Jakob d. Ä. (Nr. 7).*

len (jfr. ndf.), kan stamme fra tavlen, hvis opbygning ikke nærmere lader sig rekonstruere. Sandsynligvis har de stående figurer grupperet sig omkring Himmelkroningsscenen som en midtgruppe, der må have bestået af Mariafiguren flankeret af Gudfader (ved hendes venstre side) og Kristus.²¹ Som nævnt er figuren af Gudfader formentlig bevaret i Oksby kirke (s. 1397 med fig. 12, 16f), hvor den 1936 har gennemgået en lignende hårdhændet restaurering som Mariafiguren.

Tavlen, der måske er nævnt som gammelt »verck« 1688,¹¹ må senest være blevet adspaltet 1753, da figurerne fik plads som pryde på kirkepulpituret sammen med figurer fra (†)altertavle nr. 1. Deres daværende placering må stort set have svaret til den nuværende, formentlig med S. Peter (nr. 1) opsat på samme pulpiturefag som Mariafiguren (nr. 2, jfr. pulpitur). Ved pulpiturets flytning 1874 blev figurerne nedtaget, og

1905 fandt C. A. Jensen S. Jakob (nr. 7) på en hylde i norddørens niche, de øvrige i våbenhuset og på kirkeloftet. 1921 stod alle ret medtagne i norddørens niche. 1933 blev de underkastet nævnte restaurering og malet i brogede farver med nogen forgyldning; nr. 5 fik året efter plads på prædikestolen. Med istandsættelsen 1968-69 afdækkedes og suppleredes den perlegrå bemaling, og figurerne fik deres nuværende placeringer.

Altersølv. Kirken har – i hvert fald siden 1687 og indtil 1845 – delt *altersæt* med Oksby kirke.⁴ Det nuværende består af dele fra to forskellige sæt. *Kalken* (fig. 33) er fra 1844,⁴ næsten svarende til de samtidige fra Oksby (s. 1398 og 1406 med fig. 2), med uidentificeret stempel og bæger fra 1902, 22 cm høj. Foden er konisk med graveret blad bort langs standkanten og en bred krave med tunget kant og indprikket mønster ved overgangen til cylinderskafte. Knoppen er

Fig. 32. Alterdisk, o. 1600 (s. 1368). NE fot. 1981.
— *Patene, um 1600.*

Fig. 33. Alterkalk, 1844, med uidentificeret stempel (s. 1367). NE fot. 1981. — *Abendmahlskelch, 1844, mit unidentifiziertem Stempel.*

linseformet med profilering, bægeret halvkugleformet. På standkanten ses et mestermærke med et stort »H« eller »IH«,²² og på bægeret mærker for Viggo E. R. Billing, Varde, og C. M. Cohrs fabrikker, Fredericia. *Dysken* (fig. 32) er fra o. 1600, tvn. 12 cm, med et graveret cirkelkors og sammenskrevet Jesumonogram på fanen. Den har tilhørt et altersæt, der omtales tidligst 1647. Under svenskekrigen 1657-60 blev sættet »borttaget af rytterne« og måtte tilbagekøbes for 1½ dl.⁴ Den tilhørende *†kalk* repareredes 1669, 1802 (bægeret) og 1845, da sættet omtales som den gamle kalk og disk. Renæssancekalken var borte 1862 ligesom den *†disk*, der havde hørt til 1844-sættet. Et *†futteral* repareredes 1845.⁴

Oblatæske og *alterkande* af sort porcelæn med guld kors fra Den kongelige Porcelænsfabrik, anskaffet henholdsvis 1892⁵ og o. 1862,¹⁰ samt *alterkande* af sølv, 1961, 34 cm høj, med graveret religiøs indskrift på foden og under bunden: »Skænket Ho kirke december 1961«. En *†oblatæske* af blik omtales 1844⁴ og 1862.¹⁰ *†Alterkander*. 1730 nævner inventariet en tinflaske til vinen.¹⁴ En vinkande af mørkebrunt, blankt stentøj, som kirken 1844 havde haft i et par år, blev da fundet antagelig.¹³

Sygesæt (fig. 45). 1) Udført mellem 1847 og 1862 af Niels Dam i Varde.²³ *Kalken* er 10 cm høj, foden cirkulær, skaftet cylinderformet med midtvulst og bægeret svejet med påloddet krucifiks. På standkanten Niels Dams stempel, der også ses på fanens underside af den sammenhørende *disk*, der er glat, tvn. 7 cm.²⁴ Samtidigt læderfutteral. 2) Nyere, kalken 10 cm høj, disken 6 cm i tvn., med oblatæske og vinflaske, der passer ind i bægeret. Læderfutteral.

Alterstager (fig. 34), gotiske, o. 1500, 33 cm høje. De har cylinderskaft med én skaftring, nogenlunde ensdannet, aftrappet fod- og lyse-skål, og hviler på tre tæer formet som dyrepoter. Lysetornene er fornyet i jern. På stagerne er – som noget ganske usædvanligt – graveret en fuldstændig *series pastorum*. Præsterækken synes anlagt af Anders Sørensen, hjælpepræst 1636-45, på et tidspunkt, da man øjensynlig

lokalt havde rede på adskillige middelalderlige præster, som ikke kendes ad anden vej. De første ti præster er anført med versaler på skaftet af den ene stage: »M(agister) lens. / H(r) Mogens. / H(r) Peder. / H(r) Knud Michel(søn). / H(r) Niels Erickson. / H(r) Anders. / H(r) Hans Lavson. / H(r) Matz Atzers(øn) Vdtoft p(re)stviit 1518 8. Asc/e(n)tionis (5. maj) døde 1570. / H(r) Cresten Knvdson Dal p(re)stviit 1559 paa Kloc/konsdag (22. marts) døde 1604 13. Februarii. / H(r) Knvd Christensøn Hoo fød 1570 3. Pintsdag p(re)stviit / 1593 20. Februarii døde den 5. Octob(er) Anno 1645. / H(r) Anders Sørensen fød i Rib(e) 1608 S. Iacobi (25. juli). / P(res)tvit 1636 den 26. Octob(er) døde den 11. Septemb(er) Anno 1645 ...« Herefter fortsættes præsterækken (som Wiberg: Præstehistorie) frem til i dag med varierende skrifttyper (versaler, skriveskrift). Stagerne nævnes tidligst 1647.⁴ En *syv stage* af messing fra 1925 bærer indskriften: »I Taknemmelighed mod Gud og hans Hus skænket af Mariane og Andreas Schmidt. 1900 – 2. nov. 1925«.

†*Røgelsekar*. 1862 og 1873 omtales låget af et røgelsekar i »spinkel gotik«. Det lå i vægskabet i koret.¹⁰ Et †*ildkar* af jern nævnes 1647-87.⁴

†*Messehagler*. 1647 blev en gammel rød fløjls-hagel omsyet til alterklæde.⁴ Samme år nævner inventariet en ny af grønt fløj, der 1730 omtales som gammeldags og blommet.¹⁴ O. 1716 skænkede kirkeejeren Frederik Hein en ny messehagel, måske den, der 1787 beskrives som værende af rødt fløj med sølvgaloner.⁴ Fornyelser af haglen nævnes endvidere 1831⁴ og 1883.¹³

Alterskranke, 1872, af oval form med hvidmalede støbejernsbalustre og lysrød håndliste.¹³ †*Alterskranker*. 1688 behøvedes for altret en ny »knæleede« uanfær ni alen lang.¹¹ 1836 købtes læder til beklædning af knæfaldet,⁴ der 1862 beskrives som »lige«.¹⁰ En †*knæleskammel* for præsten omtales 1799 og 1836.⁴

Døbefont (jfr. fig. 11), romansk af rødlig granit, 89 cm høj. Foden er formet som en aftrapet pyramidestub med flade hjørneknopper, ikke meget forskellig fra Jerne kirkes fontefod (s. 988 med fig. 23), hvor hjørneknopperne dog

er udhugget som hoveder. Kummen, der måler 80 cm i tv., er af vanlig vestjysk type (Mackeprang: Døbefonte s. 165f.), halvkugleformet over en kraftig vulst. Mundingsranden, med lågfals, har attisk profil, hvor den øvre rundstav er erstattet af platte. Enkelte rester af kalk sidder endnu tilbage, efter at fonten 1882 blev afvasket for maling.¹³ Ved korbuens nordvange. Fonten, der omtales 1688 som en »stenfond«, sagdes 1813 at mangle fod, hvorfor denne kan være tilkommet senere andetstedsfra.¹² Da fod og kumme synes samhørende, forekommer det måske sandsynligere, at foden er blevet gravet frem af gulvet 1843, da fonten blev »rettet« og malet med stenfarve.¹³

Fig. 34. Alterstage, gotisk, o. 1500, med graveret præsterække, anlagt i Christian IV.s tid (s. 1368). NE fot. 1981. — Altarleuchter, gotisch, um 1500, mit graviertem »Pastorentafel«.

Fig. 35. *Korbuekrucifiksgruppe, o. 1500 (s. 1370). Nu i Den antikvariske Samling i Ribe. LL fot. 1980. — *Triumphkruzifixgruppe, um 1500. Jetzt in der Antiquarischen Sammlung in Ribe.*

Et *dåbsfad* af sølv, tvnm. 42 cm, er udført 1902 efter tegning af Carl Budtz Møller.⁵ Det har på den brede fane modstillede fremstillinger af Syndefaldet – Maria med barnet og Syndfloden – Pinseunderet. Et ældre **dåbsfad* af tin, tvnm. 29 cm, er anskaffet 1829.⁴ På den smalle fane graveret: »Ho Kirke«. 1843 gjordes en foring af træ til fadet, der siden 1956 er i Esbjerg Museum (inv.nr. 64/1956). *Dåbskanden* er fra o. 1862 af sort porcelæn med guld Kors fra Den kongelige Porcelænsfabrik.¹⁰ Et *†fontelåg* (»dæksel«) anskaffedes 1681 som afløsning for et ældre, der var forsvundet.⁴ Kasseret 1843.¹³

**Korbuekrucifiksgruppe* (fig. 35), o. 1500, bevaret er den nu armløse Kristusfigur, 136 cm høj, og sidefigurerne Maria og Johannes, begge 112 cm høje. Den korsfæstede er fremstillet

med oprejst hoved og halvt åbne øjne, håret er bølget, fuldskægget lokket, næsen nu afslået. Brystkassens muskulatur er skematisk angivet, sidevunden skåret, lændeklædet er kort og samlet fortil. Højre ben er skåret særskilt og fæstnet med en nagle over knæet. Af foden er kun bevaret så meget, at den ses at have været lagt over den nu manglende venstre fod. Armene har været indtappet i skulderpartiet. Figurens ryg er udhulet, og af en nedboring i issen er kun bunden erkendelig, eftersom hele hovedkalotten er skråt afsavet fra hårranden til nakken. Maria er fremstillet næsten frontalt, med det regelmæssige ansigt indrammet af hoved- og hagelin. Sin højre hånd har hun lagt på brystet, mens hun med den venstre løfter op i sin fodside kappe. Johannes står med ansigtet

vendt op mod frelseren og hænderne samlet for brystet. Han bærer fodsid kjortel og kappe, hvorunder en bar fod stikker frem. Begge sidefigurer har i ryggen en udhuling, som har været lukket med panel, og forneden et firsidet taphul, der har tjent fæstnelse i en korbuebjælke. I issen har figurerne dybe nedboringer, Mariafigurens lukket med en pløk. Begge hoveder har sekundært fået baghovedet afsavet i en ret vinkel, og Johannes har endvidere mistet issen. Som den eneste har Johannesfiguren sparsomme rester af middelalderlig kridtgrundsstaffering, der viser, at kappen har stået højrød.

Korbuekrucifikset er formentlig identisk med det »Kors« (helligkorsalter?), hvortil der lå en eng, som endnu 1641 gav hø til præsten.²⁵ De retvinklede afsavninger af figurenes baghoveder antyder en sekundær anvendelse, måske som en art bærefigurer? I korbuen var de 1862 afløst af nedenstående krucifiks og omtales som en helt defekt figur (den korsfæstede), en munk og en nonne med slør, henlagt på loftet.¹⁰ Herfra kom den 1907 til Den antikvariske Samling i Ribe (inv. nr. 8210).

**Processionskrucifiks* (fig. 36-37a-b), o. 1425, Kristusfiguren 40 cm høj, hængende i næsten vandret udstrakte arme med hovedet let ludende mod højre skulder; benene er parallelle med venstre fod drejet ind under den højre. Ansigtet er smalt med fuldskæg, øjnene er kun angivet som hvælvede partier, næsespidsen afslået. Fra den spinkle tornekrone, der er skåret i ét med hovedet og har huller efter indborede torne, falder det lange, bølgede hår i snipper ned over skuldre og bryst. Ribbenene er klart markerede, sidevunden skåret, og lændeklædet falder i fyldige folder ved siderne, mens det fortil lader det meste af lårene fri. Det meste af højre hånd og tre fingre på den venstre mangler. Armene har oprindelig været bladet på skuldrenes bagside. Efter at have været afbrækket er armene ved en konservering 1967 atter blevet fæstnet, den venstre med en trætap, den højre med et beslag på bagsiden. Figuren er hulet fra bagsiden og har i issen en tilpløkket nedboring. Korstræet, 70×54 cm, der i skæringen bag hovedet danner en korsglorie, har svagt hvælvet

Fig. 36. *Processionskrucifiks, o. 1425 (s. 1371). Nu i Nationalmuseet. LL fot. 1987. — *Prozessionskreuz, um 1425. Jetzt im Nationalmuseum.*

midtparti og kantes af skiveformede knopper. Endefelterne er kvadratiske med evangelistsymbolerne udskåret i cirkelmedaljon, det øvre er dog fornyet i glat træ 1967. I det nedre felt ses Lukasoksen (fig. 37a) med et stort skriftbånd udfoldet under bugen, i det (heraldisk) venstre tilsvarende Markusløven (fig. 37b) i en elegant udførelse, der giver mindelser om

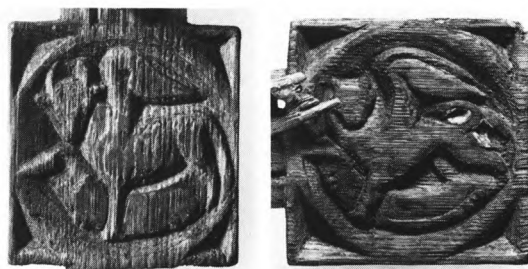

Fig. 37 a-b. Processionskrucifiks, o. 1425, korsendefelter med udskårne evangelistsymboler (s. 1371). a. Lukasoksen. b. Markusløven. LL fot. 1987. — *Prozessionskreuz, um 1425, Kreuzendfelder mit geschnitzten Evangelistensymbolen. a. Lukas' Stier. b. Markus' Löwe.*

1300'ernes kunstidealer. Mattæusenglen i det modstående felt er fremstillet frontalt i brystbillede, nu noget beskadiget. Forneden har korstræet rester af en tap til fæstnelse.

Siden restaureringen 1967 står krucifikset i blankt egetræ med enkelte rester af middelalderlig kridtgrundsstaffering. Lændeklædet har øjensynlig haft blått for, på korset bag figuren findes grøn farve, på den vandrette korsarms underkant lidt mønjerødt og på dens endefelter rester af polimentforgyldning (jfr. fig. 37b).

Det smukke lille krucifiks har sidestykker i Sønderjylland, i Tønder og Bevtøft (DK.Sjyll. s. 899, 960), og synes som disse at hidrøre fra et stort værksted i hertugdømmet, måske i Flensborg (se DK.Sjyll. s. 2809 med note). 1862 havde det afsløst ovenstående krucifiks gruppe i korbuen.¹⁰ 1905 lå krucifikset på kirkeloftet, hvorfra det to år senere kom til Nationalmuseet (inv. nr. D 6721). Det havde da en bemaling fra 1800'erne. Karnationen var hvidlig ligesom lændeklædet, håret og korstræet brunt. Alle sekundære farver fjernedes ved konserveringen 1967.

Prædikestolen (fig. 38) er i sin kerne fra renæssancetiden (1575?), i væsentlig grad udført af genanvendt materiale fra middelalderlige inventarstykker. Sin nuværende fremtræden og bemaling har den i hovedsagen fået 1753, da postamentet fornyedes, og krongesimsen og himlen tilføjedes – alt i fyrretræ. Kurven har fire høje fag, af hvilke dét nærmest væggen er noget smallere end de øvrige. I felterne danner glat panel bagklædning for gotisk gennembrudt stavværkspanel fra o. 1500. Det er fagvis udført i ét stykke, 68×26 cm, delt i et nedre højrektangulært felt med to stavværksvinduer og et øvre kvadratisk med fiskeblære-ornamentik, som til dels er arrangeret som hvirvelrosetter (fig. 17). I smalfeltet nærmest væggen er det fine snitværk groft tilpasset ved afsavning. Også rammestykkerne mellem fagene må oprindeligt have indgået i et stykke gotisk inventar, øjensynlig som piller (nu sat på hovedet), da de har udfyldte udstemninger for vandnæser. Foroven prydes de af små korsblomster, der må stamme fra en gotisk baldakin, og foran rammestykkerne – på stolens

hjørner – er opsat fire apostelfigurer fra den gotiske højaltertavle (s. 1363, apostlene nr. 7-10). Fra opgangen ses S. Johannes og S. Mattias, en apostel uden bevaret attribut og S. Judas Taddæus (fig. 17). Frisen har enkelt profileret arkitrav og kronliste, hvorover der 1753 er lagt en kraftig, profileret krongesims. Postamentet, som nævnt fra 1753, er enkelt med glatte fremspring under hjørnefigurerne. Stolens bærestolpe er fra en istandsættelse 1968-69, opgangen med balustergelænder fra 1840. Den store himmel fra 1753 har seks fag ud imod kirkerummet, med top- og hængestykker udsavet i enkle barokformer. På hjørnerne står siden 1969 fem gotiske topspir med krabbeblade og korsblomst, hvoraf dog kun de to er middelalderlige af egetræ.²⁶ Himlen har glat loft.

Prædikestolen står siden 1969 med en barokstaffering fra 1753. Marmorering og cinnoberrød dominerer, apostlene står perlegrå med forgyldt hår, stavværket rødt med lidt blått og gult på en blå bund. Ældre farver er ikke konserveret.

De genanvendte dele i prædikestolen kan ikke alle stamme fra ovennævnte senmiddelalderlige (†)altertavler. De fire store stykker stavværkspanel og deres rammestykker har snarest været dele af et stort momstranssskab, der så at sige er blevet omgjort til prædikestol (jfr. s. 1375). Hvornår dette er sket, kan ikke med bestemthed siges, men måske ligger der et fingerpeg i årstallet 1575, som læses i en indskriftsfrise fra et i øvrigt forsvundet stykke stolepanel (jfr. (†)stoleværk). Indskriftens to skriftsteder fra 1 Pet. 1,25 og Luk. 11,28 tilsiger nemlig, at panelet må have været anbragt i umiddelbar tilknytning til prædikestolen, sandsynligvis som forpanel lige foran den. 1688 sagdes prædikestolen at være gammel, dens »underværk, som består udi støtter«, var ringe, og opgangen snæver og ubekvem.¹¹ Atter 1716 beklages trappens snæverhed og brøstfældighed, og gelænderet blev repareret.¹⁴

Hvis ikke apostelfigurerne fra første færd har prydet stolen, fik de senest 1753 deres plads på hjørnerne, da prædikestolen blev stærkt fornyet, nystafferet og fik tilføjet (eller fornyet) him-

len. Dennes indpasning i væghjørnet over stolen viser, at stolen da havde sin nuværende plads i skibets sydøsthjørne. 1840 omtales en reparation, hvorved prædikestolen fik sin nuværende opgang og en opmaling i mørkebrunt og hvidgråt. I slutningen af 1800'rne blev den overstrøget med egetræsmaling og fik forgyldte frakturindskrifter, i postamentfelterne: »Søger først Guds Rige ... Matt. 6,3« og på himlens frise: »Jesu Christi Guds Søns Blod ... 1. Joh. 1,7«. Prædikestolens fremtræden o. 1900 fremgår af fotografier (jfr. fig. 8), der viser den på en enkelt panelværks-underbygning, uden Johannes-figuren og med de tre andre figurer opsat i en anden rækkefølge. Apostlene blev 1934 udskiftet med en bispefigur (nr. 11) og en diakonhelgen (nr. 15) fra samme gotiske højaltartavle og en lille bispehelgen fra (†)sidealtartavle nr. 2 (figur nr. 5), der anbragtes nærmest væggen på et højt fodstykke. Samtidig gav kunstmaler J. Laur. Thomsen, Ansager, prædikestolen en opmaling i brogede farver. Ved en gennemgribende istandsættelse 1968-69 afdækkedes 1753-bemalingen, og hjørnerne forsynedes med de nuværende fire apostelfigurer, hvis gamle placering kunne fastslås ud fra staffering og sømhuller.

Stolestader, 1884, med let skrå fyldingsryglæn og gavle, bestående af en glat, foroven udsvejfet planke, 100 cm høje, lysrød bemaling, oprindelig egetræsmalede.¹⁰

Fra det ældre *†stoleværk* stammer en renæssancegavl, to gavle fra 1700'rne (1753?) og en friseplanke med årstallet 1575, der må have tilhørt et stolepanel, alt i fyrretræ. Den ældste *gavl* (fig. 39), der formentlig også dateres af årstallet 1575, er nu brugt til fæstnelse af kirkeblokken. Den er (efter afkortning forneden) 90 cm høj, foroven afrundet med en halvrosen svarende til *†stolegavlne* i Oksby gamle kirke (s. 1399 med fig. 8). Rosetten står gulmalet, træet i øvrigt blankt. To ens *gavle* med profilydinger og enkelt udsavede knopper svarer til de forsvundne i *†Lønne kirke* fra 1750 (s. 1287 med fig. 17) og stammer derfor rimeligvis fra istandsættelsen 1753. De er 101 cm høje, siden 1969 genbrugt i en gråmalet bæk i våbenhu-

Fig. 38. Prædikestol, udført o. 1575 og 1753, for en væsentlig del af genanvendt gotisk snitværk (s. 1372). NE fot. 1981. — *Kanzel, ausgeführt um 1575 und 1753, zum wesentlichen Teil aus wiederverwendetem gotischem Schnitzwerk.*

set. Før lå de på loftet. En *friseplanke*, 270 cm lang, 11 cm bred, bærer en latinsk indskrift med store reliefskårne renæssanceversaler, citater fra 1 Pet. 1,25 og Luk. 11, 28 samt det nævnte årstal og forbogstaverne for den daværende sognepræst hr. Cresten Knudsen: »Verbvm domini manet in eternvm, et beati qvi avdivnt et cvstodivnt illvd. HCK 1575«. Planken har på undersiden taphuller til fæstnelse af syv lodrette rammestykker, hvorimellem der har været ca. 35 cm brede panelfelter. 1968-

Fig. 39. Pengeblok 1803 (s. 1375), opsat på stolegavl fra o. 1575 (s. 1373). NE fot. 1981. — *Opferstock 1803, montiert auf Stuhlgiebel von ca. 1575.*

69 afdækkedes under to lag blå maling rester af en muligvis oprindelig staffering bestående af mønjerødt, grønt og hvidgråt på en brunrød bund. Planken er ophængt i våbenhuset efter at være fremkommet 1968 ved afmontering af knæfaldet. Som skriftstederne tilsiger, må planken være udført til en placering umiddelbart ved prædikestolen (jfr. ovf.), og den stammer sandsynligvis fra skibets endepanel i øst, der blev nedtaget 1872, samme år som alter-skranken opsattes.¹³

De bevarede dele antyder, at det 1884 kasse-rede stoleværk i sin kerne stammede fra renæssancetiden, snarest fra 1575, og at det formentlig har svaret til Oksby gamle kirkes (s. 1399 med fig. 8). 1862 opregnes i alt 37 stole, nemlig 2×3 i koret, 15 i skibets sydside og 15 i nord,

hvortil kom en stol med fyldingsryglæn og dør forrest i nordsiden, utvivlsomt præstekonens. Som vanligt på egnen sad mændene i syd og på de vestlige stader i nord, hvor der var en »tværrer til rygstød«, mens kvindestolene i den øvrige nordside og i koret ikke havde rygstød (jfr. eksempelvis s. 1287, 1337 og s. 1399 med fig. 8). Stoleværket nævnes tidligst 1650, da der betaltes for en delle til en skammel (stol) »i quinde stande«. To stader, der 1658-60 fandtes opbrudt af fjenden, blev færdiget 1663, og såvel 1666 som 1675 omtales istandsættelser af de meget brøstfældige stole.⁴ 1716 behøvedes reparation af karle- og kvindestolene ved nørreside og fire karlestole i syd, vest for døren,¹⁴ og 1840 istandsattes »madammen hendes stand« (præstekonens stol).⁴ 1862 forsynedes 12 kvindestole med rygstød,¹³ hvorfor mandsstolene 1882 foresloges omdannet med tilsvarende ryg og nye sæder. Samtidig ønskedes gangen rettet ind midt for korbuen, hvilket skete med de nuværende staders opsætning to år senere.¹³

Præste- og skriftestol (fig. 11), udført 1700 hovedsagelig af genanvendt renæssancepanel. Den er 168 cm høj, bestående af tre skærmvægge, som aflukker et 110×110 cm stort rum i korets nordvesthjørne, dør i øst. Væggene og døren er foroven gennembrudte med udsavede bølge-tremmer, forneden har de højfyldinger af renæssance-panel i ét, toethalvt og to fag imod henholdsvis vest, syd og øst. Indvendig har alle dele en gennemført snedkernnummering. Staffering fra 1753, gråmarmorering med rødt rammeværk og gule lister.

1688 påtales, at der ingen »schriffset« (skriftestol) fandtes i kirken, og 18 deller skønnedes nødvendige til at gøre en ny.¹¹ 1700 omtales stolen som »af ny indsats«,¹⁷ 1753 fik den sin nuværende bemaling, og 1805 omtales køb af en †*skammel* til brug ved skriftemålet.⁴ Skriftestolen, der 1862 omtales som »sakristiet«,¹⁰ stod i korets nordøsthjørne indtil 1882, da den flyttedes til sin nuværende plads.¹³ 1968-69 blev stolen istandsat med nyt fodstykke, og to yngre bemalinger (en grå og en egetræsådring) fjernedes til fordel for de nuværende barokfarver.

†*Degnestole*. En degnestol i korets sydøst-

hjørne dannede indtil 1882 pendant til præste- og skriftestolen i nord.¹³ Den omtales tidligst 1716,¹⁴ 1827 blev den istandgjort, og 1862 sagdes kirkesangerstolen at være forsynet med en tremme af brædder til fødderne.¹⁰ Dens enkle afløser fra 1884, i stil med stolestaderne, stod indtil 1968 i korets sydvesthjørne.

Om en †*brudeskammel*, der 1843 blev beklædt med skind,⁴ sagdes 1862, at den ikke længere brugtes.¹⁰

†*Kirkekiste*, stor, (jern)beslagen og formentlig middelalderlig (jfr. s. 1125), tidligst omtalt 1647, da alterklæder, kalk og disk forvaredes i den.⁴ Formodentlig brugtes kisten til o. 1854, da regnskabet nævner anskaffelse af en ny †kasse til alterklæder.⁴

Et *vægskab* vestligst i korets nordmur (i præste- og skriftestolen), 65×35 cm, er formentlig middelalderligt (af eg), mens en bred profilramme og fyldingslågen er fra baroktiden (1753?). Disse dele er af fyr, med bemaling som præstestolen. 1688 havde det indmurede skab i kirken to låger, hvoraf den inderste var brækket.¹¹

(†)*Sakramentskab*? Fire stykker gennembrudt stavværkspanel i prædikestolsfelterne, 68×26

cm, og måske tillige nogle piller med udstemninger for gotiske vandnæser, genanvendt som rammestykker i prædikestolen, kan hidrøre fra et middelalderligt sakramentskab (fig. 17, jfr. prædikestol). I så fald har skabet været sengotisk, fra o. 1500, af den fritstående tabernakeltype som eksempelvis i Haraldsted (DK. Sorø s. 453) og i Øland klosterkirke (Hjørring amt).²⁷

Pengeblok (fig. 39), 1803, i empirestil, 72 cm høj. Selve blokken er jernbeslået og hviler på en svungen konsol med tandsnitfriser. Foroven jernlåg med pengetragt, fæstnet med tre overfaldslukker på blokkens forside. Den har en oprindelig blå bemaling med gule tandsnit og indskriften: »Betænk de fattige« (hvid skriveskrift) på konsollen. Bemalingen er fremdraget 1968-69.²⁸ Opsat ved indgangen, fæstnet til en renaissance-stolegavl (jfr. ovf.). Regnskabet 1803 opfører betaling til tømremester Jens Bork fra Fanø for at gøre blokken af et stykke egetræ, til Laurids Peter, som malede den, og til smeden Abraham Stau, som gjorde jernarbejdet og forsynede blokken med tre låse.⁴ 1716 omtales en †*pengetavle*, 1730 en †*klingung* (»en sort plydsestavle«),¹⁴ og 1862 ved våbenhusdøren

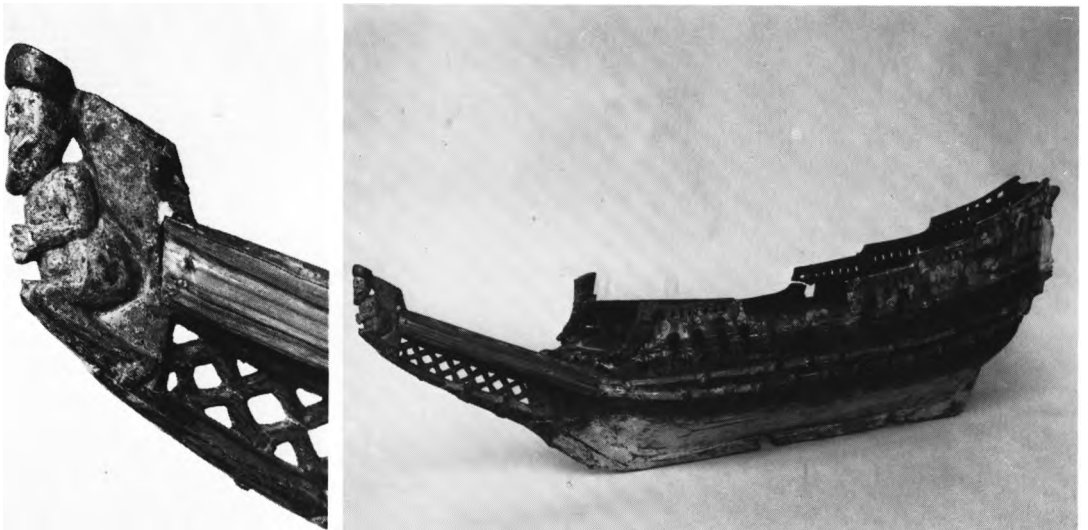

Fig. 40a-b. Kirkeskib (nr. 1, s. 1378), 1660'ernes begyndelse, under restaurering i Nationalmuseet 1968-69. a. Gallionsfiguren, b. Skroget efter afdækning. Ingegerd Marxen fot. 1968. — *Kirchenschiff, frühes 17. Jh., zur Restaurierung im Nationalmuseum 1968-69. a. Die Gallionsfigur, b. Der Rumpf nach Freilegung.*

en lille †*blikbøsse* med indskriften: »de Fattiges Bøsse«. ¹⁰

†*Dørfløje*. Efter »rytternes« besøg 1658-59 (jfr. altersølv) måtte kirkedøren repareres med beslag etc., da den var sønderhuggen.⁴ Den beskrives 1862 som værende af eg, vel beslået, af »bueform og således hængt, at den åbner indad mod kirkens stole til højre«. Samtidig omtales våbenhusdøren, af brædder med dørklinke.¹⁰

Pulpitur, 1753, oprindelig ved skibets nordvæg, siden 1874 i kirkens vestende, 1947 indrettet til orgelpulpitur med opgang i nord. Brystningen har syv fag næsten kvadratiske profilfyldinger, den sydligste prydet med én, de øvrige med hver to middelalderlige alterfigurer. Fra syd ses figurerne nr. 2 og 3 fra (†)sidealtertavle nr. 2, figur nr. 11 fra (†)altertavle nr. 1, figurerne nr. 4-7 fra (†)sidealtertavle nr. 2 og figurerne nr. 12-17 fra (†)altertavle nr. 1 (jfr. ovf. og fig. 18-23, 27-31). Brystningens røde bemaling med gule lister og perlegrå figurer er den oprindelige fra 1753, genetableret ved en istandsættelse 1968-69, da figurerne i hovedsagen fik deres gamle pladser. Af en beskrivelse 1862 fremgår, at pulpituret da var opsat i skibets nordside, strækkende sig fra vestvæggen 8 alen og 15 tommer imod øst, fra nordvæggen 4 alen 8 tommer ud over kirkestolene. Den bevarede brystning er identisk med pulpiturets gamle front imod syd, der da foruden de nuværende 13 figurer bar en fjortende (figur nr. 1 fra (†)sidealtertavle nr. 2). Kortsiden i øst havde tre fag med yderligere seks middelalderfigurer fra (†)altertavle nr. 1, nr. 1-6, utvivlsomt med krucifiksgruppen i midtfaget. 1874 fik pulpituret sin nuværende opstilling, prydet af 14 figurer fra (†)altertavle nr. 1, med en korsfæstelsesgruppe i midten.²⁹ 1933 blev figurerne taget ned (og brugt i (†)altertavle nr. 3), og ved indretningen til orgelpulpitur 1947 flyttedes opgangen fra midtgangen til dens nuværende plads i nord. Med istandsættelsen 1968-69 genetableredes brystningens oprindelige fremtræden, figurerne placeret ud fra bemalingen og gamle sømhuller.

Orgel, 1979, med seks stemmer, ét manual og pedal, bygget af Marcussen & Søn, Åbenrå.

Disposition: Manual: Gedakt 8', Principal 4', Rørfløjte 4', Gemshorn 2', Mixtur II. Pedal: Subbas 16'. Orgelhus med gitterfacade, tegnet af Rolf Graae. På vestpulpituret, †*Orgler*: 1) 1914 tillod kirkesynet, at kirkens orgel flyttedes til skibets nordøsthjørne, hvor det fortrængte halvdelen af den øverste kvindestol.³⁰

2) 1947, med fem stemmer og ét manual, bygget af Marcussen & Søn, Åbenrå, med genanvendelse af ældre, omdannet pibemateriale. Disposition: Gedakt 8', Principal 4', Rørfløjte 4', Quintatøn 2', Mixtur II. Mekanisk aktion, sløjfevindlade. Pibeløs facade, bestående af tre felter, udfyldt med gråt lærred. På vestpulpituret.³¹ †*Harmonium*, i korbuen, jfr. fig. 8.

Salmenummertavler. 1-2) To ens, o. 1900, 113×68 cm, med udsvejfning og udskåret bladdekoration, samt stifter til cifrene. Rødmalede med gule ornamentter og ophængt midt på skibets vægge, overfor hinanden. 3) O. 1950,¹⁰ som de ovennævnte, men lidt mindre, 82×68 cm, med påskriften »Daab/Altergang«. I skibets nordøsthjørne.

Præsterækketavle, se alterstager.

Et nyere *maleri*, Kristus underviser i templet, olie på lærred i sort profilramme, signeret »Inge Bilstoft«, hang før 1968 på skibets sydvæg. Nu på kirkeloftet. 1862 omtales et †*maleri*, et Kristusbillede, på lærred i en smal ramme. Det var da en del beskadiget, »dog visselig ikke uden værd«. ¹⁰

Lysekroner, to ens fra o. 1950, i renæssancestil, ophængt i skibet. En †*lysekrone*, skænket mellem 1692 og 1716 af præsten Jens Nielsen Hoe (†1729),¹⁴ hang endnu i 1930'erne i skibet (vestligst) sammen med det af broderen Laurids Hoe skænkede kirkeskib (ndf. nr. 1). Fotografier (i NM2) viser en messingkrone med seks S-svungne lysearme til kerter, udgående fra en balusterstamme, der forneden ender i en stor glat hængeskugle. Foroven udgik små svungne pyntearme fra stammen, der kronedes af en flakt ørn. 1841 udskiftedes tre af kronens »lampetter« (arme).¹³ 1862 nævnes foruden lysekronen to små enarmede †*lampetter* ved væggene, og det oplyses, at kirkens tre lamper brugtes ved aftensang jule- og nytårsaften.¹⁰

Fig. 41. Kirkeskib (nr. 1, s. 1377), 1600'ernes begyndelse, skænket af degnen Laurids Hoe o. 1710. NE fot. 1981. — *Kirchenschiff, frühes 17. Jh., gespendet von Laurids Hoe um 1710.*

Kirkeskibe. 1) (Fig. 41), 1600'ernes begyndelse, uden navn, orlogsskib (galleon) med 24 kanoner, 78 cm langt. Ny rigning, undtagen »jomfruerne«, som er af hvalbarde. Skroget er sammensurret med snor i modsætning til den

sædvanlige anvendelse af trænagler og har original farvesætning domineret af brunt med guld over den bølgede vandlinie, samt øverst blå med skyagtige ornamenter. På det høje agterkastel er på begge sider udskåret seks små

menneskefigurer med forgyldt krone og folde-hænder(?), grupperet tre og tre over og under en tovsnoet vulst i rødt, hvidt og blå. På agterspejlet ses inden for en forsiret, forgyldt ramme to mænd med skæg, rundpuldede hatte, trøjer og knæbukser i røde, blå og violette farver. Gallionsfiguren (fig. 40a) er en nøgen mand med skæg og forgyldt krone. Han folder hænderne foran den lidt tykke mave, som man tidligere har antaget var en fisk, han holdt frem.³²

Skibet blev o. 1710 skænket til kirken af degnen Laurids Hoe,¹⁴ men såvel dets type som dets teknik taler for en datering o. 100 år tidligere. Det er dermed et af landets ældste kirkeskibe, idet udformningen (den slanke køl) viser, at det oprindeligt er lavet med en sådan funktion for øje.

1843 istandsattes skibet af Bøkker Hansen, Nørholm, som ved denne lejlighed nedlagde en seddel i skroget om restaureringen (genfundet 1952).³³ Igen 1884 betalte kirken for en istandsættelse,⁴ og 1952 gennemgik skibet en omfattende restaurering ved biografejer D. A. Jensen, Horsens, som bl.a. fornyede hele rigningen med skibsmodellen »Norske Løve« på Rosenborg som forbillede. Ved den sidste restaurering (fig. 40b) 1968-69 afdækkedes de originale farvelag i Nationalmuseet, og rigningen udskiftedes med en mere passende af toldinspektør A. Nissen, Varde.¹⁰ Kirkeskibet hang tidligere østligst i skibet (jfr. fig. 8) sammen med den af broderen Jens Nielsen Hoe skænkede tlysekrone (jfr. ovf.), men har siden måttet vige pladsen for nr. 2 og hænger nu i vest.

2) 1904, barken »Valparaiso«, en tid lang hjemmehørende i Ribe, 90 cm. Bygget af skibets kaptajn P. Lorentzen, Ribe, og skænket til kirken 1930. Repareret 1954 af D. A. Jensen, Horsens.³² Ophængt i skibets østende.

†*Ligbærer*. Inventarierne nævner fra 1642 en ligbære,⁴ 1716 en ny, skænket af Margrethe (Lauritsdatter), salig hr. Nielses, d.e. præsten Niels Nielsen Holstebro (†1692).¹⁴ Den omtales endnu 1787.⁴

Klokke, 1897, tv. 71 cm, på slagringen reliefversal-indskrift, der gentager en ældre (jfr.

ndf.): »Omstøbt Chr. Christensens Enke. 1624 Her Knud Christensøn Pst. i Hoo oc Oxeby A.A.S. Iesvs Cornv Salvtis meae. Aarhus 1897«. I tagrytteren, i ophæng med Thubalcamærke 1945. Den ældre t*klokke* fra 1624 omtales 1874 som smukt støbt med indskriften: »Her Knud Christensøn pst. i Hoo og Oxeby. A.A.S. Jesvs Cornv Salvtis meae (Jesus er min frelses horn, Luk. 1,69) 1624«. Forbøgstaverne »A.A.S.« har muligvis været en klokkestøbersignatur. Klokken hang oprindeligt ved kirkens østgavl i en stabel (jfr. s. 1356 og fig. 5), der blev repareret og »tækket« 1671 og 1681.⁴

GRAVMINDER

†*Mindetavle*. O. 1763. Lambert Borck, *1728, †1763, sognepræst for Ho og Oksby menigheder siden 1756, indgik ægteskab 1757 med jomfru Susanne Schøt, *1730, †1762, velsignet med 4 små sønner og 1 datter, som sørgelig efterlever. Gravvers.¹⁰ 1874 karakteriseret som en lille sort tavle med forgyldt indskrift, hængende på skibets nordvæg.³⁴ Omtales endnu 1928.³⁵

Gravsten. 1) (Fig. 42) o. 1566. Anders Hansen, borger i Ribe, †1566 på Sønderside. Sort kalksten, 111×55,5 cm. Indskrift med reliefversaler i fordybede bånd i hele stenens bredde, samt nederst et bomærkeskjold. Stenen lå endnu 1862 »i korsdøren«,¹⁰ 1905 foran våbenhusdøren,³⁶ men siden indmuret i våbenhusets nordvæg, vest for indgangen, revnet i to stykker.

2) O. 1680, med sekundær indskrift fra o. 1742. Niels Mortensen af Ho, t[1.] december A[nno] ... [i] sin alders 48. år. Grå sandsten, 198×69 cm, revnet på midten. Inden for et om-løbende skriftbånd med indskriften i skrå reliefversaler ses i midten Kristus med korsfane, løftet højre arm og stråleglans om hovedet, oventil afgrænset af et bueslag, hvorpå: »leg er Opstandelsen oc Lifvet« (Joh. 11, 25). I stenens hjørner evangelistmedaljoner med symbolvæsener, øverst for Mattæus (til venstre) og Markus, nederst for Lukas (til venstre) og Johannes. De øvre medaljoner flankerer et Jesu-

Fig. 42. Gravsten (nr. 1, s. 1378), o. 1566, over Anders Hansen, borger i Ribe, †1566. NE fot. 1981. — Grabstein, um 1566, für Anders Hansen, Bürger in Ribe, †1566.

monogram, hvorunder korsblomst, og over dem ses englehoveder. De nedre medaljoner flankerer et dødningshoved og et timeglas, og under dem er planteornamenter. Under timeglasset ses i et aftrappet felt initialerne »NMS« og »MND« for Niels Mortensen og hans hustru. Under Kristus bibelcitater (Fil. 1, 21).

På stenens nedre del, under bibelcitateret, er o. 1742 anført en sekundær indskrift med fordybede versaler over Peder Hanssen Hoe, †1742 i hans alders 65. år.

Stenen lå 1862 »i Vaabenhusdøren«, delvist med våbenhusets mur over sig.¹⁰ Den henlig-

ger nu blandt andre ældre gravminder i kirkegårdens nordvestre hjørne (fig. 44).

3) 1700'rne. Grå sandsten, 205×70 cm, meget forvitret og med øverste højre hjørne flækket af. Af den næsten bortslidte indskrift med fordybede versaler anes årstallet »1717«. Det højrektangulære indskriftfelt afsluttes forneden af dødningshoved over korslagte knogler, mens det foroven krones af englehoved, hvorunder anes et skib og en kompasrose. I stenens hjørner er små rosetter, hvorfra udgår en palmetbort langs randen. Stenen kan være identisk med †gravsten (jfr. ndf.). Nuværende placering som nr. 2.

O. 1742. Peder Hanssen Hoe, †1742, se nr. 2.

4) O. 1762, genanvendt som kirkegårdsmonument o. 1848 (nr. 4). Søren lensen af Hoe, skipper, †1762 i hans alders 47. år. Grå sandsten, 140×85 cm. Stenen smykkes kun af indskriften med reliefversaler i fordybede bånd på dens nedre to tredjedele. Den øvre tredjedel udfyldes af den sekundære indskrift (jfr. kirkegårdsmonument nr. 4). Stenen var anskaffet af Søren Jensens enke Mette Jensdatter for 16 rdl. og efter sigende hjembragt fra Norge.³⁷ På kirkegården i støbejernsaflukke sydøst for kirken (fig. 43).

†Gravsten. Ved auktion 1822 solgtes og bortførtes 11 gravsten fra kirkegården.³⁷ Blandt de tilbageblevne sås endnu 1862 en nedslidt gravsten, liggende »i Kirkedøren« over (blandt andre?) den gifte kone Mette Nielsdatter.¹⁰ Stenen kan meget vel være identisk med gravsten nr. 3.

†Begravelse. I kirken har været indrettet begravelse for Peder Christensen Glambek til Stubberup (Vejle amt) og hustru Gunder Staverskov (begge †1554) samt deres to sønner Claus og Christen Glambek.³⁸

Kirkegårdsmonument. 1) O. 1823. V(?). Pedersen, premierløjtnant, *1752 i O[ksb]ye, kom i ægteskab med Io[hanne?] Catr[ine?] Hansens i Amsterdam 1780, †1823 i Hoe i hans alders 72. år. Grå sandsten, 175×74 cm, uden anden udsmykning end indskriften med reliefversaler i fordybede bånd på stenens øvre halvdel. Placeret blandt andre ældre gravmin-

Fig. 43. Familiegravsted omhegnet af støbejernsgitter. I gravstedet gravsten (nr. 4, s. 1379), o. 1762, over skipper Søren Jensen af Ho, †1762, genanvendt som kirkegårdsmonument (nr. 4, s. 1380) o. 1848, over Søren N. Rasch, †1848. På gitteret tinplade fra kirkegårdsmonument (nr. 3, s. 1380), 1837, over Niels N. Rasch, †1834. NJP fot. 1986. — *Familien-grab, umzäunt mit gusseisernem Gitter. In der Grabstätte Grabstein, um 1762, für Schiffer Søren Jensen aus Ho, †1762, wiederverwendet als Friedhofsdenkmal um 1848, für Søren N. Rasch, †1848. Auf dem Gitter Zinnplatte für Niels N. Rasch, †1834.*

der i lille »museum« i kirkegårdens nordvestre hjørne (fig. 44).

2) O. 1833. Skipper O. I. S.' hustru, *1801 i Veiling, †1833 i Hoe. Gravvers. Rødlig sandstenstavle, 56×56 cm, med tre huller til op-hængning. I de øvre hjørner et bladornament. Indskrift med fordybede versaler, samt øverst

Fig. 44. »Gravmindemuseum« i kirkegårdens nordvestre hjørne. NJP fot. 1986. — *»Grabgedächtnismuseum« in der nordwestlichen Ecke des Friedhofs.*

med fraktur: »Minde fra hendes Datter«. Place-ring som nr.

3) 1837. Niels S. Rasch, *1814 i Hoe, begravet blandt bølgerne 1834 på rejsen fra England. Gravvers: »Ynglingens Alder kuns 20de Aar, Saa hastig vi falder og bliver til Jord, Søn den giver og tager!!!« Rejst af en sørgende fader, skipper og borger Søren N. Rasch (jfr. nr. 4) ved tabet af sin eneste søn.

Tinplade. Indskrift med skriveskrift. Oprindelig (1837) fæstnet på *†mindestøtte* af eg, i gravsted for Søren Rasch's familie, mellem gravsten nr. 4 og et *†gravtræ*, over hhv. Søren Rasch's morfader og datter.³⁹ Nu fæstnet på det siden opsatte *støbejernsgitter* omkring samme familiegravsted, sydøst for kirken (fig. 43).

4) O. 1848. Søren N. Rasch, *1788, †1848. Rejst af hans dybt sørgende enke Maren H. Rasch. Sekundær indskrift med fordybede versaler på øvre del af gravsten nr. 4 (over Rasch's bedstefader). Købt ved auktion 1822 for 4 rdl. 4 sk.³⁷ og siden genanvendt som kirkegårdsmonument. På kirkegården, sydøst for kirken, i familiegravsted omgivet af støbejernsgitter (jfr. nr. 3).

5) O. 1850. Jes Nielsen, skipper, *1786 i Østerbredmose, gift i København 1815 med hans efterlevende enke Maren C. Nielsen, †1850 i Vesterballe. Gravvers. Grå sandsten, 170×61 cm, flækket på midten. Indskrift med skriveskrift, foroven et dobbelt bueslag samt i nedre hjørner kompasrose og anker. Placering som nr. 1.

Tre *støbejernskors* er endvidere henlagt i det nævnte »gravmindemuseum« i kirkegårdens nordvestre hjørne (fig. 44).

1-2) O. 1850. To identiske kors over N. H. Jørgensen, †1807 og N. P. Spandet, †1810, begge sognepræster for Ho og Oxby menigheder. Korsenes højde er 65 cm, bredden 42 cm. Korsarmenes afslutning retkantet. Navn og årstal har stået på en *†marmorskive* indlagt i korsene,³⁵ den øvrige indskrift med skriveskrift på de to vandrette korsarme – nu kun bevaret på det ene kors. Begge kors har været faststøbt i cementsokkel, men det ene er nu afknækket.

3) O. 1869. Juul H. Jensen, *1836 i Nørballe, gift 1865, †1869 i Vesterballe. Højden 83 cm, bredde 49 cm, med fliget afslutning på korsarmene (jfr. Henne, type 2, s. 1268). Indskrift med skriveskrift. Korset afknækket lidt over foden, rimeligvis fra den *sokkel* med fragment af kors, som henstår sammesteds.

KILDER OG HENVISNINGER

Vedr. arkivalier for Ribe amt i almindelighed henvises til s. 50f., vedr. litteratur og forkortelser til s. 54 f. Endvidere er benyttet:

Ved embedet. Synsprotokol 1862ff. LA Vib. Kærgård birks tingbog 1641. Vester Horne herreds tingbog 1688. Ribe bispearkiv. Regnskaber for Ho kirke 1647-87, 1787-1903 (CKRB 194-196).

NM2. *Håndskrifter.* F. Uldall: Om de danske landsbykirker VII, 1886, s. 279 f. – *Indberetninger* ved J. Helms 1874 (bygning, inventar, gravminder), Chr. Axel Jensen 1905 (inventar), A. Jensen 1952 (kirkeskib), Georg N. Kristiansen 1953 (altertavle), Einar V. Jensen 1963 (undersøgelse af inventar og forslag til istandsættelse), Robert Smalley 1968 (†kalkmalerier), Elna Møller 1981 (bygning), Ebbe Nyborg 1981 (inventar), Ulla Kjær 1981 (gravminder), Niels Jørgen Poulsen 1985 (bygning), E. B. Rosing Holm 1986 (istandsættelse af inventar).

Tegninger og opmålinger. NM2. Skitser af altertavle, usigneret. Tegning af alterstage 1896 ved E. Rondahl. Aftegning af nummerering på middelalderlige figurer 1962 ved Einar V. Jensen. Plan og snit af bygning 1985 ved Henrik Jacobsen og Niels Jørgen Poulsen. *Varde Museum.* 4 tegninger af kirken og landsbyen 1855-56 ved C. T. Christensen.

Litteratur. J. Andreassen: Ho Kirke gennem fem Aarhundreder, Varde 1948.

Historisk indledning ved Michael H. Gelting, beskrivelse af bygning ved Niels Jørgen Poulsen, inventar ved Ebbe Nyborg, Ole Olesen (orgler) og Lars Grambye (kirkeskibe) samt gravminder ved Lars Grambye. Redaktionen afsluttet marts 1987.

¹ Oldemoder s. 106; ActaPont IV, 2901 (10. febr. 1484). -

² Kronens Skøder II, 669. -

³ RA. DaKanc. A. 28.

⁴ LA Vib. Ribe bispearkiv. Kirkeregnskaber for Ho 1647-87, 1787-1903 (CKRB 194-196).

⁵ LA Vib. V. og Ø. Horne hrd.s provsti. Kirkesyn 1892-1932 (C 44A.1).

⁶ Håndskriftet AM 5, 8°, tilhørte ca. 1500 en Mads Assersen, præst i Ho og Oksby (f° 77^r).

⁷ Præsteindberetninger til Ole Worm I, udg. ved Frank Jørgensen, 1970, s. 225.

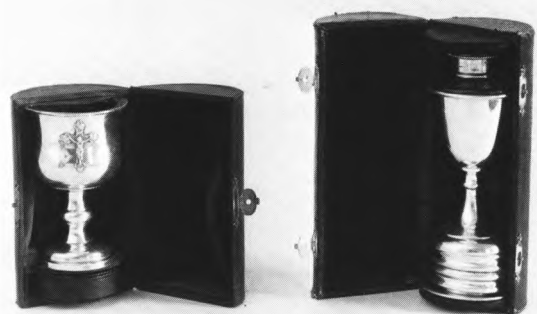

Fig. 45 a-b. Sygesæt (s. 1368) a. (Til venstre). Sygesæt (nr. 1), udført mellem 1847 og 1862 af Niels Dam i Varde. b. Sygesæt (nr. 2), nyere. NE fot. 1981. — *Krankenbesuchsgeräte a. (Links) Krankenbesuchsgeräte, ausgeführt zwischen 1847 und 1862 von Niels Dam in Varde. b. Krankenbesuchsgeräte, neuere.*

⁸ Ifølge Oluf Nielsen var »Kirkebjerg« formodentlig en lokalitet på Nørballe mark nord for byen. Oluf Nielsen: Vester Horne Herred, 1866, s. 146.

⁹ Jfr. H. K. Kristensen i ÅrbRibe XV, 1960-63, s. 346. -

¹⁰ Synsprotokol 1862 ff. Ved embedet. -

¹¹ LA Vib. V.Horne hrd.s tingbog 1688, s. 66 ff. (synsforretning 5. oktober 1688). -

¹² LA Vib. Ribe stiftsprovsti og Ribe købstadsprovsti. Synsprotokol for kirker og præstegårde 1813-28 (C 36A.13). -

¹³ LA Vib. Skast, Ø. og V. Horne hrd.s provsti. Synsprotokol 1828-91 (C 44.3-5). -

¹⁴ LA Vib. Ribe bispearkiv. Ureg. korrespondance ang. V. Horne hrd. 1570-1774 (C 4.79). -

¹⁵ LA Vib. Ribe bispearkiv. Kirkesyn 1788-92 (C 4.190). -

¹⁶ LA Vib. V. Horne hrd.s tingbog 1668, s. 111b. Synsforretning 13. april 1668. -

¹⁷ LA Vib. Ribe bispearkiv. Kirkesyn 1696-1775 (C 4.189). -

¹⁸ O. Nielsen: Vester Horne Herred 1866. -

¹⁹ Udkastet, på pap i træramme, forestiller Kristus med oprakte arme, efter Carl Block. Maleriet tænkes vistnok suppleret med skriftsteder i sidefelterne. -

²⁰ Jfr. figurer med delvis bevarede skabe fra Kirke Helsing (DK. Holbæk s. 1260f.), Annisse (DK. Frborg. s. 1372f.) og Skrydstrup kirke (DK. Sjyll. s. 679). -

²¹ Mariafigurens frontale stilling viser, at Himmekroningsgruppen må have bestået af tre figurer, som det blev normen i den senere middelalder. -

²² Samme mærke findes på Oksby kirkes kalk fra -

1845, nu i Mosevrå kirke (se s. 1406 med fig. 3).

²³ Sættet nævnes tidligst 1862, jfr. note 10.

²⁴ Ole Faber og Bo Bramsen: Varde Sølv. Guldsmedemestre på Varde-egnen og deres arbejder ca. 1600-1870, Varde 1983, s. 100f., 143 og fig. 122.

²⁵ LA Vib. Kærgård birks tingbog 6. august 1641.

²⁶ De sad indtil 1934 på altertavlens gesimser, 1934-68 på (†)altertavle nr. 3.

²⁷ I så fald har stavværkspanelet snarest haft plads i baldakinspiret, jfr. et bevaret fra Vester Vedsted kirke (Ribe hrd.), nu i Den antikvariske Samling i Ribe. Det kan dog også tænkes anbragt på selve skabet, såfremt dette har været af den type, som er repræsenteret bl.a. i Assens kirke (Odense amt). Se alment Otto Nußbaum: Die Aufbewahrung der Eucharistie, Bonn 1979.

²⁸ Bemalingen dækkedes af en egetræsfarve og derved en grå overstrykning.

²⁹ Johannes med kalken (nr. 7) hentedes fra prædikestolen og opsattes som en art sidefigur ved den kors-

fæstedes højre side. Maria stod ved den venstre.

³⁰ Jfr. note 5. I Horsens Orgelbyggeris katalog 1923 er kirken på oversigtskortet s. 30 anført med en signatur, der betegner orgler fra Joh. P. Andresen & Co., Ringkøbing (perioden o. 1898-1909), samt ældre orgler, som vedligeholdtes af orgelbyggeriet.

³¹ Oplysninger om Marcussen-orglets disposition og facade ifølge organist Palle Jochumsens optegnelser 1965, bygningsår ifølge meddelelse fra orgelbyggeriet. Fotografi i Den danske Orgelregistrant.

³² Henningsen: Kirkeskibe Ribe, s. 360, samt Handels- og Søfartsmuseets registrant på Kronborg.

³³ Rgsk. (jfr. note 4). Sedlen opbevares nu i NM2.

³⁴ Indb. 1874 ved Jacob Helms.

³⁵ Trap: Danmark, 4. udg.

³⁶ Indb. 1905 ved Chr. Axel Jensen.

³⁷ H. K. Kristensen: En dansk bondeskippers historie, 1977, s. 95.

³⁸ DaAtl. V. 703. -

³⁹ H. K. Kristensen (jfr. note 37), s. 152. -

Fig. 46. Matrikelkort 1:10000. Målt af E. Wesenberg 1793 og omtegnet 1857. — Katasterkarte 1:10000. Vermessen 1793, umgezeichnet 1857.